

KONZULARNA SLUŽBA DUBROVČANA U ALEKSANDRIJI U XV I XVI STOLEĆU

Bogumil Hrabak

Konzularna služba, sa uspostavljanjem, proširivanjem ili gašenjem ovlašćenja konzula odnosno izmenom statusa konzulata, dosta je verno kod starih Dubrovčana odražavala odnose u dubrovačkoj trgovini i pomorstvu. Zbog toga, izučavanje konzularne službe daje mogućnosti da se shvate ne samo pravne norme određenog razdoblja nego da se, posredno, dobije rezimirana skica razvijenosti trgovinsko-pomorskog života. Pored »konzula trgovaca« ili »konzula mora« po italijanskim ili drugim sredozemnim lukama bar od X st., postojali su konzuli određenog grada u stranom svetu — »konzuli preko mora«. Takvi konzuli upravljali su naseobinom svojih zemljaka u određenom mestu ili oblasti, tesno održavajući vezu s domovinom. Ta vrsta konzulata predstavlja posebnu pravnu ustanovu koja se održala sve do danas. Nema sumnje da su prva takva konzularna predstavništva osnovana u Siriji, Palestini i Egiptu, gde su ih Venecija, Đenova, Piza, Marsej i drugi gradovi ustanovili već u vreme krstaških ratova. Konzuli u pomenutim istočnim zemljama najpre su bili pretežno bogati trgovci, birani od svojih klasnih drugova iste naseobine. Tek od XIII v. javljaju se profesionalni konzuli, upućeni na Levant od zainteresovanih vlada da bi se brinuli oko trgovine i štitili svoje sunarodnjake. Daljem razvitku konzulata na Levantu doprineo je režim kapitulacija. Na osnovu ovih, pripadnici evropskih sila bili su izuzeti od odredaba zakona i uredaba odnosnih zemalja, s posebnim statusom kod plaćanja poreza, a sa značajnim povlasticama, naročito u oblasti sudstva i sa pravno izvanteritorijalnim prostorom koji je pod nazivom »fondak« obuhvatao konzulovo stanište sa kapelom (crkvom), magacinima i radnjama, gostionicom itd. Ugovori sklopljeni između Osmanlijskog carstva i Francuske 1528. i 1535. poslužili su kao model za sve docnije sporazume evropskih država sa Turskim carstvom i ostalim muslimanskim političkim tvorevinama. Tek sa ustanovljavanjem stalnih diplomatskih predstavništava na Zapadu (od polovine XVII st.) konzuli postaju podređeni organi službenih agenata vlade svoje države, sa zadatkom opšteg nadzora nad trgovinom i plovidbom svojih sunarodnika. Feudalno doba poznavalo je samo konzule i vicekonzule, dok se naziv generalnog konzula, kao oblik višeg hijerarhijskog stepenovanja, javio tek kasnije.¹

Dubrovčani su odlazili u Aleksandriju još pre pada grada Akona u ruke Mameluka (1291) kad je papa zabranio trgovinu hrišćana sa muslimanima,

---

¹ Ilija Mitić, Konzulati i konzularna služba starog Dubrovnika, Dubrovnik 1973, 21—25.

kako se ovi potonji ne bi ojačali. Podanici grada sv. Vlaha oživelu su odnose sa Egiptom posle 1355. odnosno 1358. To oživljavanje dolazi još više do izražaja od 70-ih godina XIV st., pošto su, posredstvom ugarsko-hrvatskog kralja, dobili (1373) od pape dozvolu za trgovinu sa Egiptom i Sirijom. Dubrovčani se i u Aleksandriji nisu duže zadržavali, nego su poslovali sa domaćim i stranim trgovcima. Oni tu do kraja druge trećine XV v. nisu imali svog konzularnog predstavnika. Sredinom toga stoleća nekoliko putovanja u daleku ne-verničku luku obavila su braća Kisiličići sa ostrva Šipana. Pri takvom putovanju 1450. Mihoč Kisiličić povezao se sa firentinskim konzulom u Aleksandriji, kome je, u sporazumu sa tamošnjim emirom, dovezao žita sa Kipra, umesto da sa ovog otoka odjedri sa robom dubrovačkih trgovaca u domovinu.² Iz zajedničkih poslova sa pomenutim konzulom svakako se moglo računati i na njegovu konzularnu zaštitu u izuzetnim pravnim situacijama.

I. Konzularna služba Dubrovčana u Aleksandriji za vreme Mameluka

Opšte je usvojeno da dubrovačkog konzula u Aleksandriji nije bilo pre 1510, tj. pre ugovora koji je Republika zaključila sa mamelučkim sultanom Abunasarom, posle kog sporazuma je dubrovački promet s Aleksandrijom znatno povećan. Prema tom mišljenju, dubrovački konzulat u Aleksandriji mogao se ustanoviti negde 1515.³ Prema jednom drugom mišljenju, Dubrovčani nisu imali konzula u velikoj egipatskoj luci, nego su ga birali sami trgovci kad bi se među njima pojavio kakav spor ili kad bi nastala potreba da njihove interese ko od njih brani pred domaćim vlastima.⁴ Ta teza bi se mogla kvalifikovati kao gola pretpostavka, načinjena analogno situacijama u balkanskim naseobinama gde su postojali »konzuli« sasvim druge vrste; ipak, o tim »konzulima« odluku je donosilo Malo vijeće u Dubrovniku i tačno se znaju imena tih konzula-predsednika sudijskih kolegija. Pošto sličnih zapisa o obrazovanju sudijske trojice nema u dubrovačkim arhivskim knjigama za Aleksandriju, tu pretpostavku, kao neopravdanu i nedokazanu, treba odbaciti.

Zabuna je nastala kako zbog nedovoljnog konzultovanja serija Dubrovačkog arhiva tako i zbog nekritičnog prethodnog zaključka da su, za razliku od drugih mesta na Istoku, u Aleksandriji dubrovački konzuli obavezno bili sami Dubrovčani (a ne stranci). Prvi konzuli u Aleksandriji koje su Dubrovčani smatrali svojim, bili su, međutim, inostranci, ili tačnije već postojeći konzularni predstavnici drugih zemalja, preuzimani od strane male slovenske jadranske republike, što je inače bila praksa poznata i u XVIII veku. Prema to-

² B. Krekić, *Dubrovnik i Levant (1280—1460)*, Beograd 1956, 146—47.

³ Mitić, n. d., 43. — Mitić ima i poseban prilog o dubrovačkom konzulatu u Aleksandriji, naročito za kasnije vreme. — O povlasticama iz 1510. v.: G. Luccari, *Copioso ristretto degli annali di Ragusa*, 1605, 126; T. Popović, *Turska i Dubrovnik u XVI veku*, Beograd 1973, 102—3. — Ostavljajući pitanje o datiranju dubrovačkog konzulata otvorenim, Lujo Vojnović je dozvoljavao da je taj konzulat osnovan kad je zaključen ugovor sa Mamelucima 1510 (L. Vojnović, *Aleksandrijsko pitanje*, 1572—1579, preštampano iz *Dela*, Beograd 1905, str. 8, bel. 2).

⁴ Popović, n. d., 102.

me, u velikoj levantskoj luci najpre je bilo dubrovačkog konzula, ali pri tom nije bilo posebnog konzulata.

Prvi izbor dubrovačkog konzula u Aleksandriji obavljen je 11. decembra 1490, kojom prilikom je ta dužnost poverena »in Johannem Viestoxa«.⁵

Sledeći arhivski zapis odnosi se na 1492. godinu i tiče se đenovljanskog konzula. Sedamnaestog septembra te godine, naime, senat u gradu pod Srđem izabrao je za konzula svojih građana i podanika u Aleksandriji pomenutog konzula i o tome su obaveštene vlasti u Đenovi.⁶

Četrnaest godina kasnije konzularne usluge Dubrovčanima na vratima Egipta činio je Filip de Peretis, za koga je jednostavno rečeno »konzul u Aleksandriji« odnosno »consulis in Alexandria Egipti omnium nationum christianitatis«. Njega, znači, Dubrovčani nisu poimence izabrali, kao pomenutu dvojicu, nego je on prihvaćen, via facti. Filip je u stvari bio konzul izabran od Katalana i on je 1504—05. ponekad kupovao biber za dubrovačke pomorce.⁷ On je bio konzul postavljen na četiri godine. Kad je jednom (18. marta 1506) imao potrebu da imenuje punomoćnika koji bi naplatio od jednog Dubrovčanina ono što mu je ovaj dugovao za neki biber, Filip je imenovanje izvršio pred kapelanom fundika, dvojicom Dubrovčana, pred drugom dvojicom italijanskih trgovaca i pred jednim Barselonjaninom.⁸ Pomenuti kapelan-kancelar bio je »Jacomo Turrighi, capellano e regente la cancellaria de fondago de Francesi e Cathelani e de altre nationi«; fundik je bio francusko-katalonski, ali su na njega imali pravo i predstavnici drugih hrišćanskih naroda.⁸ Filipovi odnosi sa Dubrovčanima u to doba bili su pre svega poslovni: on je dubrovačkim brodom, na kome je bilo i začina dubrovačkih poslovnih ljudi, slao neki biber, te je zajedno s njima pretrpeo štetu, jer su lađu opljačkali

⁵ Historijski arhiv u Dubrovniku (u daljem tekstu: HAD), Cons. rog. XXVI, 136; Lett. Lev. XIV, 232'.

⁶ HAD, Cons. rog. XXVII, 286. — Nije poznato dokle je ovaj Đenovljanin obavljao dužnost dubrovačkog konzula, kao što nije tačno zabeleženo ni njegovo ime u dubrovačkim aktima. Treba samo zapaziti da su zajednička poslovanja Dubrovčana i Đenovljana i kasnije bila na dnevnom redu. God. 1506. na primer, jedan dubrovački pomorac prevezao je žito jednom Đenovljaninu u Aleksandriju (HAD, Cons. rog. XXX, 124). Može se pretpostaviti da su i posle ovoga Đenovljanina uzimani za funkciju dubrovačkog konzula u Aleksandriji stranci. Možda je mletački patricije Alojzije Moro koji je radio u Aleksandriji takođe zastupao interese Dubrovčana; kad je jedan dubrovački pomorac dovezao srebro u Aleksandriju, Moro je imao pravo da preko svog punomoćnika u Dubrovniku od četvorice trgovaca naplati 219 odnosno 256 dukata (Cons. rog. XXIX, 169').

⁷ HAD, Proc. not. XI, 7'—8 1506 (punomoćnik da preuzme zaostavštine umrlih u Aleksandriji, i to od Marka Pereta, trgovca u Firenci, komu je menicom Filip de Peretis poslao 500 dukata); Div. not. LXXXV, 116 od 2. VI 1506 i LXXXV, 124' (navarski trgovac Mihail Danteis, punomoćnik Filipa Pereta, pogodio se sa naslednicima dobara pokojnog Rada Lagustinovića sa Koločepa oko kupljenog bibera, po računu 22 trgovca).

⁸ HAD, Proc. not. XI, 5'—6 od 31. V. 1506. — Njegovi punomoćnici u Dubrovniku i kasnije su bili nedubrovčani, obično njegovi zemljaci, kao Barselonjanin Jakob Pons, avgusta 1507 (HAD, Proc. not. XI, 15'—17).

gusari.⁹ On je i sledeće godine jednim dubrovačkim brodom slao začine i drugu robu u Dubrovnik.¹⁰

Godine 1507. dubrovački oci su Filipa de Pereta već titulisali svojim konzulom (consulis nostri Alexandriae).¹¹

Kad je jedan Lukarević, avgusta 1508, umro u Aleksandriji, uredovanje oko zaostavštine izvršeno je preko »dominum Filippum Peretis, consulem nationis Raguseorum et aliarum nonnullarum nationum in dicta civitate Alexandria«. ¹² On (jednostavno kao: konzul u Aleksandriji) svedočio je da je mame lučki admiral u pomenutoj velikoj luci naneo štetu dubrovačkom brodu »avanijama« i vanrednim troškovima.¹³ Knjige računa jednog pučanina, umrlog u Aleksandriji, donete su, početkom 1509, u džaćiću »sub sigillo consulis Alexandriae«. ¹⁴

Kada su, sredinom 1511, neki Dubrovčani zadržani u Aleksandriji, mame lučkom sultanu i dvojici njegovih doglavnika bio je upućen jedan dubrovački nobil sa kancelarom, i to u svojstvu ambasadora; predviđalo se da će se on u Egiptu baviti četiri meseca.¹⁵ Kako je sa upućivanjem poklisara iz Dubrovnika zapinjalo, jer se izabrani nisu odazvali dužnostima, rešeno je da se stvar zadržanih dubrovačkih trgovaca i njihove robe poveri dubrovačkom konzulu i admiralu Aleksandrije, a da se sultanu o tome samo piše; to pismo iz Aleksandrije trebalo je da ponese u Kairo posebno plaćena osoba, a ne konzul ili kakav njegov čovek.¹⁶ Ovaj bi slučaj govorio da su Dubrovčani još 1511, bez obzira što su prihvatili lokalnog konzula kao svog, smatrali da u pojedinim slučajevima treba da samostalno vode poslove; možda zato što je konzul bio povezan sa admiralom, zainteresovanim u stvari.

Treba pretpostaviti da je i 1511. konzul Dubrovčana u Aleksandriji bio de Peretis. Francuska je, naime, ugovorima iz 1507. i 1512. dobila od mamelučkog sultana značajne trgovinske privilegije u koje je spadalo i pravo njenog konzula da zastupa sve hrišćanske zemlje koje do 1507. (kad je osnovan francuski konzulat) nisu imale svoje samostalne konzularne agente u velikoj luci Orijenta. Po tom pravu, de Peretis (najpre samo katalanski konzul, i tek 1507. preuzet od strane Francuza) svršavao je poslove i ubirao taksu i za Rod

⁹ HAD, Div. not. LXXXVI, 16' i druga dokumenta.

¹⁰ HAD, Cons. min. XXIX, 159'; Div. not. LXXXVI, 90 (biber koji je Filip poslao pomenutom lađom po računu Mihaela de Arteis, iz Navare, umrlog u Dubrovniku; on se imenuje kao »consulis diversorum nationum in inclita civitate Alexandriae Egipti« (HAD, Div. canc. LXXXVI, 166 od 28. avgusta 1507). Beleži se i kao konzul u Aleksandriji (Proc. not. XI, 64'—5).

¹¹ HAD, Cons. rog. XXX, 279 od 14. XII 1507 (odgovoriti na njegova pisma). — Možda je tu reč bila o žalbi turskog poklisara u Aleksandriji protiv Dubrovčana, jer je o nekom takvom slučaju trebalo da govore i dubrovački poklisari koji su pozvali u Carigrad (Isto, 284').

¹² HAD, Test. not. XXX, 87—88.

¹³ HAD, Sent. canc. LXIX, 284' od 19. VII 1508.

¹⁴ HAD, Cons. min. XXX, 11' od 9. I 1509.

¹⁵ HAD, Cons. rog. XXXII, 45, 60' (Ivan Nat. Saraka).

¹⁶ HAD, Cons. rog. XXXII, 64', 145'. — Nema govora o tome da je taj konzul trebalo da sa izabranim Sarakom pođe sultanu u Kairo, kako to piše Popović (n. d., 102).

i neke italijanske države. Zbog pljačke koju su u Gazi 1511. izvršili gusari sa Roda, posle čega su svima hrišćanskim trgovcima zadržane robe i lađe, Filip de Peretis, najpre i sam zatvoren, intervenisao je da se suspenzija skine, ali je zahtevao da u troškovima sudeluju i Dubrovčani sa 9.880 dukata.¹⁷

U vezi s isplatom pomenute svote nastala je uporna borba Dubrovčana da uspostave takvu konzularnu službu u Aleksandriji koju bi vodio rođeni Dubrovčanin. Francusko-katalonskog konzula, protiv čije jurisdikcije je ta borba bila upravljena, organi Dubrovačke Republike ipak su priznavali za svoga

¹⁷ J. Radonić, Dubrovačka akta i povelje I, sv. 1, Beograd, 193, 197—206; HAD, Lett. Lev. XIX, 172—175' i 182'—187'; Popović, n. d., 101. — Inače je za dubrovečkog konzula na Rodu 28. septembra 1514. takođe izabran stranac, Đenovljanin, (HAD, Cons. rog. XXXIII, 90'). — Biće od koristi pogledati kakve su povlastice dobili Francuzi 1507. od mamelučkog sultana. Privilegije od 14. rebiulahira 913. g. predviđale su: da Katalonci, Francuzi i drugi narodi koji su pod njihovim konzulatom u Aleksandriji a koji dolaze poslom u Aleksandriju i drugde u mamelučko carstvo idu slobodno; da im se ne zabranjuje prodaja i kupovina robe; da mogu obaviti iskrcavanje iz lađa; da se na njihovim barkama postavi straža koju bi sačinjavali carinik i jedan njihov čovek; ako bi se razbila kakva njihova lađa, organi vlasti bi organizovali stražarenje ostataka, dok oni ne preuzmu robu; slično bi se postupalo ako bi vetrovi na arapskoj obali potopili kakav njihov brod; prodaja i kupovina bi se obavljale po utanačenom sporazumu, na osnovu svedočenja svedoka, a roba se ne bi mogla nasilno ni preuzimati ni naturati bez njihove volje; sporove među samim Kataloncima i Francuzima presuđivao bi njihov konzul; ako bi neki od njih ostao dužan da plati carinu, ova se ne bi mogla naplatiti od kog njegovog sunarodnika, jer se svako može pokretati samo za vlastiti račun i dug; u slučaju da koji od njih umre sa testamentom ili bez njega, prikupljanje zaostavštine obavio bi konzul ili u njegovoj odsutnosti drugi Franci; ako bi hrišćanski gusari naneli štetu Mavrima ili hrišćanima ili kojoj drugoj »naciji«, za to se ne bi mogli pritezati Francuzi i Katalonci, oni se ne bi mogli zatvarati niti uzimati za jamce; svoje priznate crkve u Aleksandriji mogli su sami urediti, kao i svoja kupatila; svoju robu mogli su uskladištiti u francuskom fundiku; njihove brodove koji dođu u arapska pristaništa trebalo je lepo primiti; ako ko od njih želi da putuje u Kairo, ne bi ga trebalo u tome sprečavati; sirotinja ne bi smela da im išta uzima niti da im što istovaruje ili utovaruje na brod bez njihovog znanja, a nosače bi oni sami našli i plaćali; Franak bi mogao svedočiti za Franka, kao i Mavar za Mavra, pri čemu svedoci ne mogu poreći svoje potpise; oni koji bi došli konzulu da se pogoste, ne bi mu smeli uzimati stvari niti oblačiti odeću od vune ili svile; ako bi konzulu ponestalo novca za troškove kuće ili personala, ne bi mu trebalo smetati da robu prodaje za gotov novac; ni konzul ni trgovci se ne bi mogli goniti zbog isterivanja pravde, a pogotovo ne sin za oca i obrnuto; roba im se ne bi mogla uzimati bez znanja i ne bi bili dužni da čine pozajmice carinicima bez svoje volje; konzulova plata bi se namirivala iz carine, iz meseca u mesec; ako bi franački trgovac posumnjao da roba nije tačno izmerena, mogao bi izabrati drugog merača; ako bi ko imao kakvih zahteva prema konzulu, zahtev bi mogao podneti jedino na sultanovoj porti. Ove povlastice potvrdio je Sulejman II 6. muharema 935, 1528. (E. Charrière, Négociations de la France dans le Levant, t. I, New York s. a., 121—129.) — Još dok je Selim I boravio u Damasku, pre zauzeća Egipta (aprila 1517), dva mletačka patricija su ga posetila i izdejstvovala potvrdu sličnih privilegija dobijenih od Mameluka za mletačke trgovce i pomorce (J. W. Zinkeisen, Geschichte des osmanischen Reiches in Europa II, Gotha 1854, 576).

konzularnog predstavnika.¹⁸ Pre aprila 1514. obavljeno je jedno putovanje u Aleksandriju s pismom Republike i konzervatora dobara pokojnog Antuna S. Beneše, adresiranim »consuli Raguseorum« i mamelučkom trgovcu Anuto Bubbo.¹⁹ Bez sumnje se pod konzulom još krije Filip Peret.

Već oktobra 1511, još dok nije izbila na javnost težnja Dubrovčana da se oslobode posredništva francusko-katalonskog konzula, Dubrovčani su već počeli da menjaju zastavu. Naime, dodatak testamentu Miha M. Mihovog, koji je sastavljen 10. oktobra 1511. »in fontichu Cathellanorum«, nije verifikovao zvanični dubrovački konzul, nego je to izvršeno »cum legalitate domini Tome Venier, iudicis ordinarii Venetorum commorantium Alexandrie«; veri o integritetu akta dao je potpis »presbiteri Antonii Belli, notarii«.²⁰ Dakle, pomoću dvojice Italijana (od kojih je jedan bio notar opšteg hrišćanskog fundika) zaobiđen je osioni konzul Katalan.

Prvih nedelja 1515 (između 1. februara i 10. marta) boravio je u gradu pod Srđem, na putu iz Rima, glasnik Filipa de Peretisa, Katalana (koji je i ovom zgodom titulisao kao konzul svih hrišćana u Aleksandriji). Žalio se na štetu koju je Peret pretrpeo zbog rodnih pirata i pokazao je akt, dobijen od pape Lava, kojim je Peretu dozvoljeno da pored starih taksa nametne nove

¹⁸ HAD, Cons. min. XXXI, 129' od 21. I 1513 (u gornjem slučaju zapisano: dubrovački konzul); Popović, n. d., 102 (arhivska oznaka pogrešna); Cons. rog. XXIII, 39 (od 30. marta 1514) i 41' (od 8. aprila 1514) (obaveštenje rođacima dužnika u Aleksandriji koji su tamo umrli, prema onome što je pisao »consul noster«). Februara 1515. dva dubrovačka plemića bila su već pokojna u Aleksandriji, a trojica su se nalazila u zatvoru (Cons. rog. XXXIII, 127). — Overavanje testamenata Dubrovčana umrlih u Aleksandriji 1513. obavljao je Peretov fundik (HAD, Test. not. XXXI, 131—33' i 186—88: Miho Marka Mihova i Vlaho Ranjina; Ranjina je ležao bolestan u kući jednog Jevrejina, ne u francuskom fundiku, a svedok pri pravljenu oporuke bio je jedan Firentinac). Zanimljivo je da je kapelan-kancelar u Peretovom fundiku označen kao »apostolice auctoritate notarii publici et cancellarii fontici magnifici domini Filippi de Peretiis, consulis Francorum, Cattellanorum et Hispaniorum« (Test. not. XXXI, 179—80, Antun Ši. Beneša), što bi značilo da ga nije izabrao sam Peret, nego papska kurija, čime je ojačan momenat da je Peretov konzulat predstavnik svih trgovaca katolika sa Zapada. — Peret je i sledećih godina istupao kao dubrovački konzul, iako je bio svestan opozicije u redovima dubrovačkih trgovaca. U svom pismu od 18. decembra 1514, u kome govori o zaostavšini Marina Đurovog, izlazi da je pismena pokojnikova držao u rukama Jero L. Bunić, da ih je Peret pri ozvaničenju deponovao u konzulatu i da postoje dubrovački trgovci u Aleksandriji koji bi želeli da oni preuzmu suđenje svojim zemljacima i da upravljaju u pitanju zaostavštine i sličnim poslovima (HAD, Div. canc. CV, 169'). Francusko-katalonski konzul je i dalje bio uporan u obavljanju konzulskih poslova za Dubrovčane. Kako ni vlada u Dubrovniku nije bila zadovoljna njegovom nadležnošću u pogledu zaostavština, poslala je u Aleksandriju kao svog komesara Jera Gradića (došao 22. juna 1515). On je od konzula tražio da mu pokaže račune imovine Dubrovčana umrlih u gradu koji su smatrani kao dužnici. U međuvremenu je umro i Gradić, pa je Peret uzapatio i dva njegova sanduka sa koralima i nešto srebra, te to prodao za 700 dukata. O tome je vladu u zavičaju obavestio Jero Bunić, sa jednim Rastićem i sa dva brodovlasnika pučana. Vlada je potom naimenovala punomoćnika da stvar dalje vodi (HAD, Proc. not. XIIIb, 75'—77 od 28. XI 1515).

¹⁹ HAD, Div. canc. XCI, 144'—145' od 26. IV 1514.

²⁰ HAD, Test. not. XXXI, 131 od 14. II 1515.

dažbine, kako bi se obeštetio. Dubrovački oci su odbili zahtev da nove terete plaćaju i Dubrovčani. U vezi s tim su najpre pisali Đenovi (prokuratorima sv. Đorđa), žaleći se na Pereta, zbog mnogobrojnih nasilja koja je počinio njihovim podanicima, zbog smrti njihovih trgovaca u kairskoj tamnici i zbog zadržavanja u Aleksandriji robe i novca Dubrovčana.²¹

Desetog marta 1515. Vijeće umoljenih rešilo je da se Republika požali i papi na konzula u Aleksandriji, koji je prouzrokovao dubrovačkim trgovcima u Aleksandriji štetu time što ih je primorao da plaćaju nove dažbine u njegovu korist kao i novu carinu. Sedmicu dana kasnije isto veće je odbacilo potvrdu koju je pomenuti konzul izdao u vezi s novcem jedne dubrovačke zaostavštine.²²

Na godinu 1515 (a ne 1514), bez sumnje, odnose se povlastice (kapitulacije) egipatskog sultana Kansuha izdate dubrovačkoj vlasteli 26. novembra o ustanovljavanju konzulata u Aleksandriji, o boravku Dubrovčana u carstvu Mameluka i o njihovim poslovnim slobodama (što je izloženo u 21 paragrafu). U to vreme Republika se u izvesnom smislu finansijski izravnala sa sultanom, te joj je on, zauzvrat, izdao pomenutu privilegiju. Već 26. februara 1516, pošto je prispeo brod iz Aleksandrije, Vijeće umoljenih je naložilo providnicima Grada da sastave i pred senat iznesu odredbe koje bi se ticale vladanja dubrovačkog konzula u Aleksandriji.²³

U povlasticama od 26. novembra 1515. mamelučki sultan je uvažio žalbu dubrovačkih poklisara na francusko-katalonskog konzula, te je odobrio da Dubrovčani iz svoje sredine odrede jednog svog posebnog činovnika ili, ako žele, konzula. Njegova bi se nadležnost prostirala i na Suec i na put za Indiju. Dubrovčanima, kao i ostalim zapadnim (fruškim) trgovcima bilo bi dozvoljeno da se slobodno kreću i da svojim brodovima dolaze i u Suec i u pravcu Indije. Robu im niko ne bi smeo preuzimati, nego bi je po svojoj volji iznosili iz brodova, te prodavali i drugu robu kupovali, mogli bi poslovati ne samo sa domaćim ljudima, nego i sa Jevrejima i strancima; konzul i ostali mogli bi za svoju ličnu upotrebu dovoziti i piće; niko im ne bi smeo oduzimati prevozna sredstva, pa ni kad bi išli u šetnju; zaostavštinu umrlih niko ne bi smeo dirati, nego bi bila rezervisana za naslednike i staraoce; ako bi ko od Dubrovčana polazio u Kairo ili Damietu, ne bi se zbog toga smelo ništa od njih naplaćivati, kao što je to predviđeno i u slučaju Mlečana; ako bi se kakav rob dubrovački podanik našao u mamelučkoj državi, odmah bi morao biti oslobođen ropstva; zbog opasnosti od krađe, roba Dubrovčana, kao i Mlečana, morala bi se smestiti u svetle prostorije; nikakva ograničenja ne bi se mogla nametnuti dubrovačkim trgovcima u pogledu načina trgovanja.

U pogledu plaćanja dažbina Dubrovčani su tretirani kao Mlečani i drugi strani hrišćanski trgovci, štaviše, u nekim odredbama čak i povoljnije od njih. Od njih bi se mogle tražiti samo od starine ustanovljene carine i dažbine, dok se nove takse ne bi mogle nametati. Od svakog njihovog broda naplatilo bi se samo pet »nasari«, a od patrona broda uobičajena taksa, kako je i sa Mlečanima. Kad bi neki od Dubrovčana umro, taksa na zaostavštinu bila bi upola

²¹ HAD, Lett. Lev. XVIII, 60.

²² HAD, Cons. rog. XXXIII, 141 i 145'.

²³ Isto, 282.

manja nego kod Mlečana. Dubrovački konzul plaćao bi dažbine zasnovane na šerijatu, a ostale ne bi bio dužan da daje.²⁴

Karakteristična je alternativa u podarenim kapitulacijama: izbor kakvog Dubrovčanina kao činovnika (tačnije agenta i kancelara u zajedničkom hrišćanskom fundiku) ili izbor samostalnog konzula. Ova razlučena mogućnost dovela je, pre nego što su dubrovački oci i videli tekst povlastica, do imenovanja dubrovačkog vicekonzula u Aleksandriji. Vicekonzulat je trebalo da izrazi spremnost Dubrovčana na solidarnost Dubrovčana sa ostalim hrišćanima da se ne razgrađuje zajednički fundik i da zajednički budu zastupljeni preko jednog konzula.²⁵ Ni mletački konzul u Aleksandriji do toga vremena nije bio potpuno samostalan činilac, nego upravo to što se nudilo Dubrovčanima — agent u zajedničkom fundiku, iako je popularno nazivan konzulom; on je formalno nosio titulu »sudije«. Dubrovčani nisu mogli pretendovati da budu stariji od Mlečana koji su bili stara velesila.

Iz pisma upućenog Jeru Lucijana Buniću, kao naimenovanom vicekonzulu u Aleksandriji, od februara 1516, vidi se da je upravo on bio u Kairu, odakle je Republiku obavestio 24. novembra 1515. o zadobijenim privilegijama. Pre njega, kao komesar u vezi sa štetom nastalom od Filipa Pereta, boravio je u Aleksandriji Jero Alegretov Gradić, koji je tu i skončao. U Kairu je u to vreme radio i brat Jera Bunića Jakov Bunić. Dubrovačka vlada je ocenila dobijene kapitulacije kao vrlo značajne za dubrovačku trgovinu, čak i pre nego što je tekst listine i videla. Najvažnija tekovina, prema njenom tadašnjem mišljenju, bila je ta da dubrovački podanici i njihovi brodovi nisu mogli biti uznemiravani. Na ime troškova za zadobijanje povlastica vlada je Buniću menicom poslala 360 dukata na Kairo odnosno na Tomaza Veniera, mletačkog konzula u Aleksandriji. Taj i druge troškove trebalo je naplatiti preko takse »kotimo«, na srebro i drugu robu koju su Dubrovčani dovozili. Jednu količinu srebra sama vlada je Buniću poslala za podmirenje ostalih troškova koji bi nastali oko uspostavljanja potkonzulata.²⁶

Pošto je vlada u Dubrovniku primila tekst povlastica, providnici Grada sastavili su »kapitula« o uređenju aleksandrijskog konzulata i o načinu na koji bi konzul obavljao svoju dužnost. Prilikom prvog čitanja, 8. marta 1516, ona nisu u celosti prihvaćena, nego je zaključeno da se ona poprave.²⁷ Zanimljivo je da je kupljenje zaostavštine umrlih u Aleksandriji, u leto 1517, povereno posebnim agentima od strane staraoca imanja i naslednika,²⁸ što znači da se u tim stvarima nisu mogli osloniti na rad potkonzula.

Svojim pismom popu Gabrijelu Dominikovu (od 1. aprila 1516), kapelanu i kancelaru katalonskog fundika u Aleksandriji, dubrovačka vlada je molila da preda administrativna akta. Vlada je, naime, bila obavestena da se kod njega nalaze pohranjeni testamenti, poslovne knjige, računi, poslovna pisma,

²⁴ G. Elezović, Turski dokumenti I, sv. 1, Beograd 1940, 881—894.

²⁵ HAD, Lett. Lev. XIX, 79—81.

²⁶ Isto; Cons. rog. XXXIV, 84'—85 (Jakov je nosio pisma u Kairo).

²⁷ HAD, Cons. rog. XXXIII, 286.

²⁸ HAD, Cons. rog. XXXIV, 28'—9; XXXIX, 44' i dr.

obveznice i drugi papiri od poslovne vrednosti njenih trgovaca, naročito umrlih, te je tražila da se to preda Jakovu Buniću i Marinu Vlahovu.²⁹

Godine 1517, kad su Osmanlije postale gospodari ne samo Sirije nego i Egipta, Filip de Peretis beleži se samo kao katalonski konzul; on je preko svog predstavnika u Dubrovniku kvitirao manje svote novca na ime konzularnih taksa za kupljeni biber i druge začine od strane dubrovačkih trgovaca.³⁰ Međusobna potraživanja javljala su se i sledeće 1518. godine sakupljanjem dobara pokojnog Vlaha Nik. Ranjine, umrlog marta 1513. u Aleksandriji. Filip de Peret, kao nekadašnji konzul trebalo je da preda novac, začine i drugu robu.³¹

II. Dubrovački konzulat u Aleksandriji od 1517. do 70-ih godina XVI veka

Mada je još u mamelučko vreme rešeno pitanje osamostaljivanja dubrovačkog konzulata, uporni Filip Peret je nastojao da iskoristi novu, otomansku vlast kako bi naplatio štetu iz 1511. na račun Dubrovčana. On je nastavio da zbog duga uznemirava dubrovačke trgovce koji su dolazili u Aleksandriju. Dubrovačka Republika je zbog toga morala da interveniše na Porti. Njena vlada je, na primer, u uputstvu svojih poklisara od 4. septembra 1518. naglasila štetu koju je katalonski konzul u Aleksandriji naneo dubrovačkoj »naciji«, i to koristeći se naklonosti lokalnih funkcionera koje je zadobio mitom. Na isti način on je izdejstvovao jedno naređenje, kojim je ovlašćen da od Dubrovčana može naplatiti 12.000 dukata kao i dalju naplatu konzularnih usluga od 4°/_o vrednosti kupo-prodajnog prometa. Pravni lek u takvoj situaciji Republika je videla u pozivanju na privilegiju iz 1515. odnosno njenom potvrđivanju od strane turskog sultana. U isto vreme ona je tražila da se Dubrovčani u oblastima Egipta i Sirije tretiraju na onaj način kao što se sa njima postupa u Rumeliji i Anadolu.¹ Kao sultanovi haračari, ako boljeg izlaza ne bi bilo, Dubrovčani bi se svakako oslobodili nadležnosti i preganjanja Filipa Pereta.

Meseca džemaziulahira 920 (?) sultan Selim I izdao je ferman aleksandrijskom sudiji da, pošto Dubrovčani plate ono što pripada carskoj hazni, katalonski konzul Filip nema prava, bez stvarnog konkretnog motiva, da ih uznemirava, uz pretenziju da je on dubrovački konzul i da može da naplaćuje konzularnu taksu od 4°/_o. Pošto su Dubrovčani sultanovi haračari, nisu im se smele činiti nikakve smetnje.² U pogledu ranijeg spora između katalonskog konzula i Dubrovčana Selim I je naredio sudijama i eminima Aleksandrije da pozovu konzula Katalana i Dubrovčane i da ih ispituju, kako to zahteva pravda. Na Porti je već ustanovljeno da je katalonski konzul više puta napao i

²⁹ HAD, Lett. Lev. XIX, 86. — Razumljivo je zato što se dubrovačka vlada u pismu ugarsko-hrvatskom kralju Ladislavu II od 13. novembra 1516. mogla pozvati na informacije svoga konzula u Aleksandriji (G. Gelcich — L. Thallóczy, Diplomatarium relationum reipublicae ragusinae cum regno Hungariae, Budapest, 1887, n° 433; Vojnović, n. d., 8, bel. 2).

³⁰ HAD, Div. not. XCIII, 193—3' od 16. IX 1517.

³¹ HAD, Proc. not. XIIIa, 58—8' od 18. X 1518.

¹ HAD, Lett. Lev. XIX, 134' i 132.

² HAD, Privilegia II, str. 65, n° 13.

ošteti dubrovačkog konzula i trgovce kod kupovine i prodaje robe i da im i dalje nanosi štete. Sa visokog trona je poručivao vlastima u egipatskoj luci da se pobrinu da Filip što ne radi na uštrb dubrovačkih trgovaca i da, ako je potrebno, kazne katalonskog konzula.³

Još pre toga carigradski gospodar je upoznao kair-bega sa zatečenim i potvrđenim pravima dubrovačkog konzula u Aleksandriji da interveniše u slučaju smrti kakvog svog sunarodnika.⁴

Prvih godina osmanlijske vlasti u Egiptu nastavljena je saradnja dubrovačkih predstavnika u Aleksandriji i Siriji sa đenovljanskim konzularnim agentima. Kad su, u drugoj polovini 1518, turski pirati uhvatili jedan dubrovački brod sa robom i odvukli ga u Aleksandriju, dubrovački pomorac Tomo Pedeljević, često prisutan u Aleksandriji, oslobodio je brod pomoću kadije; brod je potom predat dubrovačkom vicekonzulu Jeru L. Buniću u Alepu. Bunić je zatim, svakako na zahtev pomenutog kadije, ovome prodao pomenutu lađu za 500 sarafa, a u svojim rukama zadržao je 450 dukata, koliko je iznosila prevoznina; roba s broda predata je na čuvanje đenovljanskom konzulu.⁵

Sa potkonzulom Bunićem bilo je više nevolja, posebno u vezi sa prikupljanjem sredstava za troškove koje je on učinio u Kairu oko zadobijanja povlastica novembra 1515. Neki trošak postojao je i radi povraćaja dubrovačkog fundika i za potvrdu povlastica kapitulacija od strane turskog sultana.⁶ Bunić je brzo dozlogrdio dubrovačkim trgovcima i vladi, te je 30. decembra 1518. preduzet korak da se on smeni, a protiv zloupotreba koje je načinio pokrenut je proces. Do smenjivanja došlo je tek 31. januara 1519, ali je izbor novog konzularnog predstavnika odložen. Naročito tokom 1523. stalno se i u senatu raspravljalo o dugovima i ptezima Bunića kao vicekonzula.⁷

S obzirom da je Bunić bio samo potkonzul, izgleda da je Filip Peret, makar kratkotrajno, uspeo da se po dolasku Turaka nametne Dubrovčanima kao konzul. Septembra 1517. on je, kao konzul Katalana, slao dubrovačkoj vladi izveštaj o zaostavštini dubrovačkih trgovaca umrlih u Aleksandriji i 2616 rotula bibera i drugih začina.⁸ Te godine je Bunić kao vicekonzul morao da plati aleksandrijskom admiralu 60 sarafa zbog klevete koja se ticala njega i dubrovačkih trgovaca koji su tada poslovali u pomenutoj luci.⁹ Neposredno posle

³ Isto, str. 67—69, n° 14 (mesec zilkade?).

⁴ Isto, str. 61—62, n° 10 (26 redžep 925?). Povlastica je potvrđena i jednim kasnijim sultanovim naređenjem (isto, str. 69, n° 45).

⁵ HAD, Proc. not. XIIIb, 164—5' od 29. XII 1518.

⁶ HAD, Cons. rog. XXXIV, 185 od 9. XI 1517; »causa recuperationis fontici Raguseorum ac privilegii et capitulorum consulatus concessorum nationi nostre per imperatorem Turcorum, dominum ad presens Egipti et totius imperii Magni suldani qui fuit Chaieri«. — Buniću nije prihvaćen račun tih troškova: isto, 215 od 28. I 1518.

⁷ HAD, Cons. rog. XXXV, 32 i 39' (ab officio dicti viceconsulatus Alexandrie) 99; XXXVII, 32', 46, 47', 59', 62', 63 (brodolom kod Bikijeri), 63', 64'—5', 80, 85, 103' (pregled knjiga i akata).

⁸ HAD, Div. not. XCIII, 193—3' od 16. IX 1517.

⁹ HAD, Sent. canc. LXXXVII, 69 od 18. XI 1524 (Bunićeve opačine); Cons. rog. XXXV, 175', 129—9' i 153. — Odluke protiv Bunića: Cons. rog. XXXV, 283' od 17. X 1520.

Bunića (ili čak i pre njega) kao dubrovački potkonzul slovio je u Aleksandriji dubrovački pomorac Marin Kolendić, koji se pominje u vezi sa troškovima oko zadobijanja konzulata.¹⁰

Cele prve polovine 1519. u dubrovačkim većima nije se govorilo o aleksandrijskom konzulu, kao da se smatralo da ga tada tu nije ni bilo. Kako smena vlasti nije zvanično obavljena, Bunić se morao predstavljati i dalje kao konzularni agent. Četvrtog juna rešeno je u dubrovačkom senatu da se piše pogodnoj osobi da Jero L. Bunić nije više potkonzul i da u buduće ne može više vršiti nikakve dužnosti konzulata; pošto je Bunić u svojim rukama držao dobra pokojnog Miha Al. Rastića, naloženo mu je da ih preda Matu Mar. Gradiću ili komisionaru kojeg bi Gradić uputio u Aleksandriju.¹¹ Šesnaestoga juna Buniću, kao dubrovačkom građaninu u Aleksandriji, naređeno je da preda dužnost potkonzula u tom gradu Marinu Al. Rastiću, kome je bila poverena uprava dubrovačkog fundika; u tom smislu, trebalo je da Rastića obavesti o naplati »kotima« i da mu preda knjige i listine o privilegijama.¹² Ovim potezima prethodilo je nekoliko odluka u Vijeću umoljenih. Najpre je 7. aprila 1519. odloženo potvrđivanje pravilnika o aleksandrijskom konzulatu, ali je to 19. maja ipak učinjeno, kojom prilikom su potvrđena sva 33 »kapitula«, izrađena na osnovu privilegija kairskog sultana koje je potvrdio i Selim I.¹³ Devetog juna određena je stroga kazna (od 200 dukata i šest meseci zatvora) za onoga koji bi Buniću dojavio o odlukama koje su se ticale konzularne službe u Aleksandriji.¹⁴ Bunić je morao da se sudskim putem primora da vrati sedam sanduka korala ili njihovu vrednost u novcu Matu Mar. Gradiću i da vrati svu robu koja se po računu njegovih dubrovačkih sunarodnika još nalazila kod njega.¹⁵ Za neke neizvršene naknade Bunićeve pojedinim Dubrovčanima vršen je regres na račun njegovih dobara u Dubrovniku, na primer Petru Boniku zvanom Salamon za 1.261 saraf.¹⁶

Ferman Selima I carskom namesniku u Misiru nalagao je (24. jula 1519) da izvidi da li su dubrovački konzuli za vreme vladavine prethodnih gospodara Egipta uživali prava u Aleksandriji i Kairu da uzimaju zaostavštinu umrlih dubrovačkih trgovaca i mornara; u pozitivnom slučaju trebalo je zabraniti vlastima u pomenutim mestima da se mešaju u imovinu umrlih Dubrovčana.¹⁷ Avgusta 1519. poklisari koji su bili u Jedrenu trebalo je da se pobrinu da Porta potvrdi novog konzula u Aleksandriji i one koji bi kasnije vodili konzulat.¹⁸

¹⁰ HAD, Cons. rog. XXXVII, 70.

¹¹ HAD, Cons. rog. XXXV, 99.

¹² HAD, Lett. Lev. XIX, 162—2'.

¹³ HAD, Cons. rog. XXXV, 66 i 83.

¹⁴ isto, 104.

¹⁵ HAD, Cons. rog. XXXV, 129—9'. — Posle te odluke Bunić je nešto novca povratio, ali je ipak ostalo još 893 sarafa i 14 majdina (od po 25 majdina) (isto).

¹⁶ HAD, Cons. rog. XXXV, 298—8' od 29. XI 1520.

¹⁷ Elezović, n. d. I, sv. 1, 107—8. Nije jasno na kakvu se privilegiju Selima I o dubrovačkom konzulatu 1519. godine misli kod Mitića (n. d., 43). Devetog juna senat je zaista knezu i malovećnicima dozvolio da pišu poklisarima na Porti o povlasticama mamelučkog sultana, potvrđenim od Selima I (Cons. rog. XXXV, 103).

¹⁸ HAD, Cons. rog. XXXV, 126' od 20. VIII 1519.

Sa nastupanjem novog vicekonzula izvršena je reparacija fundika. Da bi ušao u dužnost, novi diplomatski predstavnik dao je lokalnim vlastima 158 sarafa, 25 sarafa za gozbu funkcionerima grada i 25 sarafa za čišćenje cisterne dubrovačkog fundika i za druge opravke na zgradi. Ti troškovi trebalo je da se namire od novca »kotima«. Kada je vicekonzul Rastić želeo da mu se odredi kurs sarafa i dukata u njegovoj proviziji, dubrovačka vlada je dvaput odložila donošenje odluke o tome.¹⁹ Ne treba propustiti da se naglasi da je Rastić izabran za potkonzula na njegovu molbu, na »konkursu« koji je predviđao da se pomenuta dužnost može poveriti ne samo nobilu nego i spretnom pučaninu; njegova provizija trebalo je da se naplati iz konzularne takse, a imala je da bude bar taksa za četiri broda.²⁰

Koncem proleća 1520. kadija velikog pristaništa aleksandrijskog izdao je naredbu finansijskom rukovodiocu luke i eminu Aleksandrije da, u ime carskog fermara koji je doneo bailo Marin (možda upravo Rastić), zabrani katalonskom konzulu Filipu Peretu da od dubrovačke robe naplaćuje »konzulat« po 4%, s obzirom da su Dubrovčani carski haračari, te osim carine nisu podloženi nikakvim drugim dažbinama.²¹

To rešenje spora izgubilo je, prema Peretovom mišljenju, vrednost kad je Selim I umro. Odmah potom katalonski konzul je ponovo pokrenuo naplatu 9.800 dukata. Podmitio je lokalne predstavnike vlasti, te je uspeo da budu bačeni u tamnicu dubrovački potkonzul i svi dubrovački trgovci i kapetani koji su se zadesili u pomenutom gradu kao i da se njihova roba i brodovi sekvestruju. Posle zlostavljanja, pretnji pa i ubistva jednog momka dubrovačkog vicekonzulata, Peret je od zatvorenika iznudio obavezu da mu, do pune isplate duga, davaju po 400 dukata mesečno. Diplomatske akcije koje su Dubrovčani odmah preduzeli na Porti nisu urodile nikakvim uspehom. Veziri su, naime, želeli da uzmu u postupak samo predmete koji su se odnosili na samovolje provincijskih rukovodilaca, što je bilo bez neposredne koristi za Dubrovčane u novčanom pitanju.²²

Kad je potkonzul Rastić na Dubrovnik trasirao menicu, saglasno sporazumu sa katalonskim konzulom o naplati starog duga, vlada je odbila da je prihvati i naplati. Umesto toga donela je (3. oktobra) rešenje da se Rastić digne sa dužnosti vicekonzula²³ kad je mogao da pristane na takvu pogodbu. Sredinom oktobra odlučeno je da se piše poklisaru na Portu, Ivanu Mar. Puciću, da zadobije takve povlastice protiv Pereta i njegovih perturbacija, koje je uspeo da izvede koristeći se naklonošću Turaka.²⁴ To pismo je trebalo da ponesu poklisari koji su odlazili da pozdrave novog sultana Sulejmana. Knez i malovećnici dobili su zadatak da odgovore na Peretovo pismo.²⁵

¹⁹ HAD, Cons. rog. XXXV, 142'—43 (od 22. X 1519) i 250, 252, 253.

²⁰ HAD, Cons. rog. XXXV, 101 i 99, te 252 i 253.

²¹ Elezović, n. d., 1093—6, od 1. VI 1520.

²² Popović, n. d., 118.

²³ HAD, Cons. rog. XXXV, 264', 265, 268': Lett. Lev. XIX, 172—5'. — Prilikom glasanja o smenjivanju Rastića njih 48% se uzdržalo, svakako zato što kao zainteresovani za naplatu u Aleksandriji nisu ni imali prava glasa.

²⁴ HAD, Cons. rog. XXXV, 270' od 16. X 1520.

²⁵ isto, 276 i 276' (23. i 24. X 1520).

Katalonski konzul je od kadije Hamze uspeo da dobije presudu za naplatu 9.800 dukata, tj. dela troškova koji je otpadao na Dubrovčane za naplatu štete Rođana 1511. Na osnovu tog sudskog mišljenja kapetan zemlje Alajbeg bacio je u gvožđe vicekonzula Rastića i Dubrovčane zatečene u Aleksandriji. U tamnici su ležali na goljoj zemlji, a tri dana im nisu davane ni hrana ni voda. Jedan nobil Palmotić i jedan zapovednik broda su umrli a ostali su teško oboleli. Zatvorenici su odmah morali da sakupe 2.000 dukata i da se obavežu na pomenutu isplatu mesečno. Povelja dobijena od Porte 1519. nije uzimana u obzir. Nova intervencija u Carigradu bila je usmerena protiv kadije Hamze s obzirom da Peret nikad nije bio postavljen za dubrovačkog konzula, nego je samo opsluživao trgovce onih država koje u određenom momentu nisu imale svog posebnog konzula; u takvim uslovima je Dubrovčanima preko svog kancelara silom nametnuo obavezu plaćanja duga. Berat koji je trebalo isposlovati od novog sultana imao je da govori o tome da konzuli drugih »nacija« ne mogu vršiti nikakvu pravnu vlast konzulskih predstavnika nad Dubrovčanima u slučaju da u Aleksandriji ne bi bilo dubrovačkog konzula; u tom slučaju je kadija imao zadatak da Dubrovčanima podeljuje pravdu, a u kupoprodajnim predmetima bili bi tretirani kao sultanovi vazali. Pošto su vlasti u Aleksandriji tražile da se u novoj dubrovačkoj listini izričito navedu zemlje i gradovi u kojima Dubrovčani mogu delovati, u novoj povelji trebalo je navesti slobodu poslovanja u Aleksandriji, Bikijeri, Rozeti, Kairu, Bejrutu, Tripolisu, Alepu, Damasku i u drugim mestima pod sultanovom vlašću. Dozvola uvoza obuhvatala bi: vunene i svilene tkanine, ulje, olovo, srebro i gletu, sapun, korale, voće i drugu hranu i robu. Sloboda izvoza odnosila bi se: na biber, cimet, vaniliju, muskat, oraščičie, karanfiliće i druge začine, reubarbar, lan i ostale izvozne produkte. Plaćali bi uobičajene dažbine u pomenutim oblastima, mogli bi se slobodno kretati i niko ih ne bi mogao uznemiravati zbog dugova drugih Dubrovčana ili drugih stranaca. Poklisari na Porti dobili su poseban zadatak da oslobode iz tamnice zasužnjene Dubrovčane u Aleksandriji.²⁶

Poslanici su zadobili berat u Carigradu decembra 1520. On je, međutim, obuhvatio jedino spor sa Peretom a ne i načelno pitanje povlastica u Egiptu i Siriji. To su, novim darovima, dubrovački poklisari ponovo morali da osvajaju od velikog vezira.²⁷ Ovo je postignuto godinu dana kasnije (1521), kad je posebnom privilegijom priznato pravo Dubrovčanima da drže konzula, s tim da samo on bude nadležan pri rešavanju pitanja vezanih za zaostavštinu dubrovačkih podanika u Aleksandriji i Kairu.²⁸ Potvrdu svojih povlastica u Egiptu i Siriji vlada je poslala u Aleksandriju i Kairo 6. maja 1522, ali su one unesene u knjigu sidžila tamošnjeg kadije tek 2. decembra te godine.²⁹

²⁶ HAD, Lett. Lev. XIX, 174—5'; Radonić, n. d. I, sv. 1, 202—5; Popović, n. d., 118—9.

²⁷ Popović, n. d., 126—27; Lett. Lev. XIX, 187—7', 184'—5' (za potvrdu hoćuma), 185' (za kadijinu zaštitu u Egiptu i Siriji). — Trinaestoga februara 1521. odložena je rasprava u senatu o hoćumu zadobijenom na Porti protiv Pereta (Cons. rog. XXXVI 19').

²⁸ Mitić, n. d., Privilegija II, str. 101—2, n° 17 od 28. rebiulahira 929 (kair-begu).

²⁹ HAD, Cons. rog. XXXVI, 199 i 278; Popović, n. d. 129. — On je i pre toga presuđivao, te je bilo priziva na njegove presude (Cons. rog. XXXVI, 53 od 2. V 1521).

Menicu iz Aleksandrije koju je u ime Pereta imao krajem maja 1521. da naplati jedan Italijan, Dubrovačka Republika je, prirodno, odbila, pa je preko kancelara u ime Malog vijeća čak protestovala Peretovom poslovnom prijatelju.³⁰ Avgusta iste godine malovećnici su sastavili novi odgovor katalonskom konzulu, nudeći mu kompromis u njegovom isterivanju pravde protiv Dubrovčana.³¹ Peret ponudu nije prihvatio. Zbog Pereta aleksandrijsko pitanje je onemogućivalo Dubrovačku Republiku da uspostavi bolje odnose sa Francuskom, tim pre što je ova svoju politiku usmerila na borbu protiv Habsburgovaca.³²

Neki trgovački računi daju nagovestiti koje su sve i koliko dažbine dubrovački trgovci plaćali pri izvozu začina i dovozu koralala (1517—20). Te su takse na 2.871 saraf i 10 majdina iznosile 893 sarafa i 14 majdina, tj. oko 31% vrednosti robe (po devet osnova). Najviše je otpadalo na carinike (8%), zatim na malu sensariju (posredništvo pri zaključivanju poslova) po 4 majdina za 100 sarafa, na veliku sensariju (od 2,5 %), na nagradu prevodiocu fundika (1%), na »kotimo« i »konsolado«, za ponovno merenje uvozne robe, za trgovačku proviziju (oko 1,75%) i drugo.³³ Tu nije uračunata uplata za prisilni dug Filipu de Peretu a verovatno ni drugi, jer zbir navedenih taksa ne daje visoki procenat od 31% vrednosti robe. Podatak dubrovačkog konzula u Aleksandriji o visini zarade u rekomendaciji postoji iz 1521. i nalazi se u žalbi španskog konzula Huana de Palas (Pallas) i njegove žene Lukrecije za robu upućenu u Aleksandriju dubrovačkim brodom; dubrovački sud je naložio dubrovačkom poslovnom posredniku da plati traženih 259 dukata, jer se nije radilo o plaćanju u Aleksandriji, nego za štetu pri putovanju koju je posrednik na svoj rizik imao da primi, jer je tako preuzeo transport robe na Levant.³⁴

Iz jednog drugog pisma vidi se da dubrovački vicekonzul ponekad nije samostalno donosio odluke, nego zajedno sa konzulom (Peretom); tako, njih dvojica su postavili jednom dubrovačkom brodu novog patrona, kad je zapovednik broda u Aleksandriji umro.³⁵ To bi ukazivalo da se Peret pritiskom ipak naturao kao kakav konzul.

Sredinom januara 1523. Vijeće umoljenih je rešilo da se, prema odluci usvojenoj 5. decembra 1522. o pravilima i povlasticama, konzul dubrovačke »nacije« iz redova plemstva treba da uputi u veliku istočnu luku. O tome su svoje mišljenje Vijeću umoljenih imali da podnesu gradski providnici. Dotadašnji potkonzul Marin A. Rastić vratio se u rodni grad prvih dana maja 1523, dobivši tri meseca »vere« da sredi svoja dugovanja dubrovačkoj opštini i pri-

³⁰ HAD, Cons. rog. XXXVI, 65 od 31. V 1521. — Pre toga, 29. novembra 1520. nije prihvaćena i neka druga naplata naložena od konzula Marina Rastića, u vezi s nekom jamčevinom koju je dao raniji vicekonzul Jero Bunić (Cons. rog. XXXV, 298—9').

³¹ HAD, Cons. rog. XXXVI, 96' od 20. VII 1521.

³² Popović, n. d., 156.

³³ HAD, Div. not. XCVI, 46'—7.

³⁴ HAD, Div. canc. CXI, 232—33 od 1. III 1522. — Vidi i Sent. canc. LXXXVI, 236'—37 od 11. XII 1521.

³⁵ HAD, Mob. ord. XXIX, 136'—37 od 6. VIII 1523 (per magnificum consulem et consulem raguseum).

vatnim licima.³⁶ Koncem januara 1523. odlučeno je da se naloži providnicima da referišu o izmenama pravilnika o aleksandrijskom konzulatu, kako bi se na nov način rešilo pitanje provizije i troškova konzularnog predstavnika. Međutim, ni to pitanje, kao ni pitanje analize povlastica turskog sultana o aleksandrijskom konzulatu, nije stavljeno na dnevni red.³⁷

Ono što se desilo vicekonzulu Buniću desilo se i njegovom nasledniku, Marinu Alo. Rastiću: dubrovački senat je želeo jevtinu konzulatsku uslugu u Aleksandriji, te je odbio da prizna troškove što je Rastić učinio u Kairu i Aleksandriji kad su brojni dubrovački trgovci bili zadržani i zatvoreni na molbu katalonskog konzula; prihvaćeno je da se priznaju samo troškovi »super cottimum«, s tim da podnesene račune proveri posebna komisija koja bi o tome naknadno referisala i koja bi odvojila troškove koje je trebalo da podmiri »kotim« od onoga troška koji je na sebe preuzela Opština. Prethodno su određeni nagrada i troškovi Rastićevi, i to samo na osnovu njegove nekadašnje ponude od 400 sarafa godišnje u svemu. Tokom 1524. i 1525. obraćena je veća pažnja i naplati »kotima«. Zaključeno je da roba upućena u Aleksandriju od 1509. do kraja 1511. ne podleže »kotimu«, jer su odredbe o njemu donesene tek 1517.³⁸ To je bio zaključak s obzirom na odluku od 5. marta 1524. da se kupi »kotim« i da to čine konzul i vicekonzul u Aleksandriji i na robu dovoženu i pre 21. februara 1516. kad je pokrenuto pitanje plaćanja »kotima«; na osnovu toga zaključka izabrani zvaničnici su novac kupili i deponovali ga u opštinsku Komoru.³⁹ Kako je zbog naplate »kotima« roba dubrovačkih trgovaca uzapćena u aleksandrijskom fundiku, izabrani časnici su dobili zadatak da sa te robe dignu sekvestar, te da podnesu pojedinačan i konkretan račun o dugovanju kotima. I kasnije (na primer 9. juna 1528) određivane su tročlane komisije da uteraju novac za aleksandrijski »kotim«.⁴⁰

Maja 1525. dozvoljeno je dubrovačkom knezu i malovećnicima da ozvaniče »capitula privilegii fontici Alexandrie et comerchi Sirie et Egipti«, što su po-

³⁶ HAD, Cons. rog. XXVII, 6', 7, 53', 55'.

³⁷ isto, 14 i 71.

³⁸ HAD, Cons. rog. XXXVII, 160 (2. III 1524) i 140' (13. I 1524). — I 14. decembra 1524. i 5. januara 1525. odloženo je u senatu raspravljanje o priznanju računa koje je Rastić podneo (Isto, 253' i 259). — Sedamnaestoga juna Rastić je dao izjavu u Vijeću umoljenih o Gradićevoj obavezi na 360 dukata u majdinima (po 25 majdina u dukat), koja je zaključena u Aleksandriji sa jednim popom iz Bergama a u vezi s dugom Jera L. Bunića (u obveznici od 8. avgusta 1519. pomenuti sveštenik je Rastića titulisao kao konzula i izjavio da je od njega primio 360 sarafa, za koje će 200 dukata dati Buniću) (HAD, Div. not. XCVIII, 271). Tek 23. novembra 1525. Rastiću je primljeno 77 dukata kovanih u doba Selima I, što je u Kairu potrošio za dubrovačke trgovce kad ih je sapeo katalonski konzul (Cons. rog. XXXVIII, 60'). To je bio dodatak odluci od 22. marta 1525. u kojoj je raspravljano o Rastićevim računima od 3.000 sarafa i 1.409 Selimovih dukata, što je potvrđeno potpisom Lorenca Variska, tada javnog notara u Aleksandriji; od toga izdaci u Kairu iznosili su 977 Selimovih dukata (Cons. rog. XXXVII, 284—5').

³⁹ HAD, Cons. rog. XXXVII, 208 (19. VII 1524).

⁴⁰ HAD, Cons. min. XXXV, 127 (26. X 1525); XXXVI, 6 (9. VI 1528); Cons. rog. XXXVII, 161 (5. III 1524); XXXVIII, 193' (22. XII 1526, oslobođeni članovi komisije izabrane 10. III 1524. za naplatu »kotima«). Devetog maja 1530. data je saglasnost za izbor novih zvaničnika »kotima« (Cons. rog. XL, 51').

klisari na Porti imali da zadobiju, polazeći od privilegija dobijenih od sultana Selima. Osnovna dopuna novih povlastica trebalo je da predstavlja predlog da, u odsustvu dubrovačkog konzula, uređivanje mesto njega treba da preuzme lokalni kadija. Vijeće je zaključilo da na toj izmeni treba insistirati, ako bi sultan stvar hteo da drukčije reši. Poklisari na Bosforu dobili su zadatak da postignu potvrdu sultanovih odredaba i u pogledu dobara umrlih Dubrovčana (chochiumum petomanzi super defunctis et eorum bonis) i da se opozove »hoćum« koji je bio u suprotnosti sa dubrovačkim povlasticama, a koji je dobio od Turaka.⁴¹ Šesnaestoga juna uputstvu poklisara koji su polazili na Portu načinjen je o Aleksandriji dodatak; on se odnosio na stari hoćum o zaostavštini (el capitulo de Petomanzi) koji nije bio dovoljno određen.⁴²

Tek krajem muharema 933. godine (1528) ubeležena su u Kairu dva slična naređenja sultana Sulejmana Zakonodavca upućena kadiji i eminima aleksandrijskog pristaništa o tome da je sultanov otac Selim I podario dubrovačkim trgovcima povlasticu da niko ne sme uznemiravati ni njih ni njihovu robu, ni u Aleksandriji ni u Kairu, Damijeti ili drugde.⁴³

Kao što se vidi, već do kraja 20-ih godina XVI st., a naročito zbog nepostojanja dubrovačkog konzularnog predstavnika u Aleksandriji posle odlaska Marina Rastića, neki lokalni činioци počeli su da sređuju poslove Dubrovčana u Egiptu i Siriji. To su bili kadije, javni notari hrišćani u Aleksandriji (a svakako i u drugim lukama ovog područja), pa i neki prevodioci (kao »turciman« đenovljanskog konzula Franko Kadera, koji je u Damijeti primorao jednog dubrovačkog brodovlasnika da izvrši prevoz pšenice iz Aleksandrije, protiv čega je istupio jedan zainteresovani Dubrovčanin).⁴⁴ Godine 1529. jedna obveznica, sastavljena u Aleksandriji, nosila je potpis javnog notara čija je funkcija označena sa »vicemassarius« đenovljanskog konzula (Rafaela Pinelli) u Aleksandriji.⁴⁵

U literaturi je izneseno mišljenje da je 1531. dubrovački konzul u Aleksandriji izjednačen u položaju sa mletačkim i đenovljanskim; to je objašnjeno time da je početkom XV v. prestala suprematija Mlečana, te su oni mogli biti spuštteni na nižu razinu.⁴⁶ Navod je dosta čudan, jer Dubrovčani u to doba

⁴¹ HAD, Cons. rog. XXXVII, 278 od 4. III 1525.

⁴² HAD, Cons. rog. XXXVIII, 134' (od 16. VI 1526); Lett. Lev. XIX, 248 (od 18. VI 1526).

⁴³ HAD, Privilegia II, str. 105—6, n° 20.

⁴⁴ HAD, Div. canc. CXVIII, 10—11 at od 2. VII 1529 (u Aleksandriji).

⁴⁵ HAD, Div. canc. CXXI, 231'—2' (obligacija od 19. VII 1529).

⁴⁶ I. Mitić, n. d., 43. — Položaj dubrovačkog konzulata u XVI st. može se odrediti i na osnovu građe iz kasnijeg vremena. U tom smislu treba konsultovati: I. Mitić, Trgovinsko konzularne veze Dubrovačke Republike s gradovima Sjeverne Afrike od početka 16. do početka 19. stoljeća, »Dubrovnik« br. 2/1968, 73—80; I. Mitić, Upravitelji konzulata Dubrovačke Republike u Sjevernoj Africi, Zadarska revija br. 2/1962, 500—509; B. Korkut, Arapski dokumenti u Državnom arhivu u Dubrovniku I—II, Sarajevo 1960—1962. — O mletačkom konzulatu vidi: Fr. Winken, Über die Venetianischen Consulen zu Alexandrien im 15-ten und 16-ten Jahrhundert, Gelesen in der Akademie der Wissenschaften am 28 April 1831, Berlin 1832,

nisu imali u Aleksandriji ni konzula ni vicekonzula, a trgovačka snaga Denovljana na Levantu i posebno u Aleksandriji u tim godinama još nije splasnula, da bi i oni mogli da se niveliju naniže.

Dubrovčani su se i nadalje susretali sa smetnjama na Levantu. Njima je onemogućavano da odlaze u Kairo i da tu slobodno posluju, kako su to praktički pripadnici drugih trgovačkih gradova, a što im je bilo dozvoljeno dobijenim listinama. Zbog toga je jula 1530. naloženo poklissarima u Carigradu da porade na izdavanju jednog carevog fermana kair-begu da se, pod pretnjom kazne, poštuju ranije izdati hoćumi.⁴⁷ Šesnaestoga dana meseca zilkade 941 (1533) sultan Sulejman Veličanstveni je kadiji Aleksandrije i kadijama drugih arapskih luka poslao naredbu da se Dubrovčani koji donose robu u Aleksandriju i tu trguju ne uznemiravaju i da im se, protivno zakonu, ne uzimaju veće carine; posebno je eminu i mubaširu skale zapovedeno da od carine uzimaju samo ono što je uobičajeno.⁴⁸ Mogućnosti dubrovačkih trgovaca u označenim oblastima morale su biti ozbiljno ugrožene kad su dubrovački oci, marta 1536, poručili poslanicima na Porti da od sultana zatraže hoćume kojima bi se Dubrovčanima dozvolilo da obnove poslovanje u Aleksandriji i Siriji, tj. da dovoze, preprodavaju i izvoze robu, shodno povlasticama nekad dobijenim.⁴⁹ Decembra 1538. opet je tražena »milost« da se Dubrovčani, kao narod koji živi od prometa, mogu otiskivati u pravcu Aleksandrije, Bejruta i drugih oblasti Sirije da bi tu prodavali i kupovali, kao što su radili dotad.⁵⁰

Smetnje na koje su se Dubrovčani stalno žalili predstavljale su pre svega povećane dažbine. Na primer, 1541. traženo im je da plaćaju 5% carine. To je bilo doba rata Prve svete lige protiv Osmanlija, te je Dubrovnik zbog zabrane izvoza (jasaka) bio upućen na dovoz žitarica i soli čak iz Aleksandrije. Tih godina, zahvaljujući kapitulacijama od 1528. i 1536. Francuska je postala prva hrišćanska sila u celom Otomanskom carstvu, pa i u Egiptu. Kapitulacije nisu bitnije izmenile položaj francuskog konzulata, nego je stanje vraćeno na ono iz početka stoleća kad je predstavnik Francuske bio u isto vreme i konzularni agent ostalih sredozemnih hrišćanskih država. Već duži niz godina grad sv. Vlaha nije imao u velikoj istočnoj luci svoga predstavnika kao nekad, te mu monopol konzula »najhrišćanskijeg« kralja nije toliko smetao. Kad je ponovo izbio sukob (1550), nije istupala Francuska kao država, nego je bio odgovoran lično konzul, Katalan Jeronim Gvardiola.⁵¹

U jesen 1543. ponovo se na sednicama dubrovačkog senata govorilo o konzulatu u Aleksandriji, ali iz jednog specifičnog razloga. Jedan od Dubrovčana u Aleksandriji nametnuo se svojim sugrađanima kao samovoljan konzul. Zbog toga su većnici iščeprkali odredbu iz jednog sultanovog hoćuma (iz 926. godine

1—18. — Za nešto ranije vreme i: F. Gabrieli, Venezia e i Mameluchi, Venezia e l'Oriente fra tardo Medioevo e Rinascimento, a cura di A. Petusi, Venezia 1966, 417—32. — Za opšti položaj podanika španskog kralja u Egiptu karakterističan je izveštaj: Una Embajada de los Reyes Católicos a Egipto, traducción de Luis Garsía u Garsía, Valladolid 1947 (godina 1505).

⁴⁷ HAD, Lett. Lev. XX, 82'.

⁴⁸ HAD, Privilegia II, str. 104, n° 19.

⁴⁹ HAD, Lett. Lev. XXI, 5 od 17. III 1535.

⁵⁰ HAD, Lett. Lev. XXII, 40 at od 9. XII 1538.

⁵¹ Popović, n. d., 213 i 223—24.

Hidžre) da se niko ne može pojaviti u ulozi dubrovačkog konzula u Aleksandriji bez izričite volje Republike. Taj hoćum trebalo je poslati kadiji u Aleksandriji, pa je izaslanicima na Porti data kopija na italijanskom jeziku, uz nalog da izdejstvuju dva overena prepisa sa turskog originala.⁵² Samozvanac se lako mogao javiti, ako je na primer platio iz svog džepa uklanjanje kakve smetnje, te posle poludogovorno naplaćivao vađenje vlastitih troškova. Možda je samoinicijativni predstavnik zastave matičnog grada predstavljao reakciju na ponašanje francuskog konzula, jer marta 1544. senat je vladi dopustio da piše kair-begu ili aleksandrijskom sandžak-begu da dubrovačka država nije saglasna da Benedikt Gvardiola obavlja dužnost dubrovačkog konzula; uz pismo trebalo je poslati i kopiju nekad dobijenog hoćuma o konzulatu u Aleksandriji.⁵³ Krajem 1545. providnici Grada dobili su zadatak da referišu o aleksandrijskom konzulatu, izvodeći analizu povlastica; morali su predložiti takvo držanje da se sačuvaju privilegije i da sve bude na korist dubrovačkih trgovaca.⁵⁴ Povodom tereta jedne dubrovačke lađe koja je bila zadržana trebalo je dati na poslogu jednom Gradiću kopiju starog hoćuma o pravima dubrovačke »nacije«, a o celoj stvari vlada je bila dužna da piše namesniku u Kairu. Karakteristično je da je jednom pomorcu koji je u to vreme digao sidra da bi otplovio u Aleksandriju dato na pozajmicu nešto oružja.⁵⁵

Portino naređenje paši od Kaira iz sredine meseca rebiulahira 954 (1547) opominjalo je da emini u Aleksandriji po dolasku Dubrovčana u luku nemaju prava da robu silom preuzimaju, te tako te strane trgovce onemogućće da sami po svojoj volji prodaju i kupuju; takva nasilja se nisu mogla trpeti tim više što su Dubrovčani bili sultanovi haračari. Zbog toga, pošto Dubrovčani plate carinu i ostale dažbine od starine ustanovljene, emini ne bi smeli nikoga ometati u slobodnoj razmeni roba.⁵⁶

Sredinom marta 1547. pisano je u Carigrad da se Porta obavesti kako aleksandrijski carinici iznova maltretiraju dubrovačke podanike: dubrovačke lađe se bez potrebe zadržavaju, a predstavnici vlasti silom preuzimaju robu, te Dubrovčani nisu u stanju da je drugima prodaju po ceni koju mogu postići slobodnim ugovaranjem. Pored toga, carinici su primoravali Dubrovčane da plaćaju dacije koje druge »nacije« nisu plaćale i koje ni sami Dubrovčani nikad ranije nisu davali.⁵⁷ Bilo je to očigledna posledica odsutnosti dubrovačkog konzularnog predstavnika u luci, što u slučaju drugih hrišćana nije bio slučaj, jer im je zaštitu davao francuski konzul. Krajem pomenutog meseca dubrovački oci odgovorili su i Benediktu Gvardioli (koji je uopšteno titulisan kao »agent u Aleksandriji«) na njegovo pismo od 4. jula 1546. Gvardiola se, naime, žalio na neke dubrovačke trgovce koji su štetili njegov (tj. dubrovački)

⁵² HAD, Cons. rog. XLVI, 179' (29. X 1543); Lett. Lev. XXIII, 63—3' (8. XI 1543).

⁵³ HAD, Cons. rog. XLVI, 227' od 8. marta 1544: »qualiter mens nostra non est ut Benedictus Gvardiola exercet officium consulatus nationis nostre«.

⁵⁴ HAD, Cons. rog. XLVII, 161'.

⁵⁵ HAD, Cons. rog. XLVII, 182 i 182'. — Ne bi bila opravdana pretpostavka T. Popovića (n. d., 224) da je slanje hoćuma paši od Kaira bilo povezano sa nadležnošću francusko-katalonskog konzula u Aleksandriji.

⁵⁶ HAD, Privilegia II, str. 164—65, n° 73.

⁵⁷ HAD, Lett. Lev. XXIII, 236'—37 od 15. III 1547.

konzulat time što su kao svoje krcali stvari drugih »nacija«. Njemu, koji se predstavio Dubrovniku kao njihov konzul, vlada je otpisala da je povodom prigovora opomenula svoje trgovce da se mane pomenute rabote. Što se tiče dubrovačkog konzulata, vladina namera bila je da se Gvardiola ni na koji način ne meša u fundik dubrovačkog konzulata, pošto je vlada želela da taj fundik ostane na dubrovačkom računu. Gvardiola je samo zamoljen da bude dobrodušan prema dubrovačkoj zastavi. Istim povodom dubrovački malovećnici su odgovorili i Mihi Rastiću koji je trgovao u Aleksandriji, i to na njegovo pismo od 2. aprila 1546. u vezi sa konzulatom; obavestili su ga da je stvar dostavljena poklisarima u Carigradu, a u pogledu Gvardiolinih nastojanja saopštili su mu da se ni na koji način ne može dopustiti da se stranac smesti u dubrovački konzulat.⁵⁸

Karakteristično je da se još u jesen 1549. govorilo o Filipu Peretu u Napulju, i to posebno o njegovom zahtevu iz 1514. da staraoci zaostavštine trojice dubrovačkih trgovaca umrlih u Aleksandriji plate neki novac za izvesnu količinu začina. U vezi s tim pojavio se u Dubrovniku 1539. neki Italijan a godinu kasnije i njegov sin, tražeći isplatu na osnovu nekog Peretovog pisma. Po istoj stvari, jula 1549. javio se jedan klerik sa pismom jednog organa crkvene vlasti, zahtevajući naplatu duga za robu, navodno, uzetu u Aleksandriji nekom Italijanu. Jedan Menčetić koji je upravo polazio u Napulj trebalo je da sanira to neopravdano potraživanje.⁵⁹

Politika dubrovačke vlade u pogledu aleksandrijskog konzulata bila je vrlo providna: držati poseban fundik, ali ne izdržavati konzula, nego se služiti uslugama tuđeg konzula (kao hrišćanina), koji se konzul ne bi tretirao kao dubrovački, nego kao agent koji bi od zainteresovanih dubrovačkih podanika mogao da naplati konzularnu taksu za svršeni posao, ali ništa više. Dubrovačka vlada nije bila dovoljno imućna da drži daleko na Istoku plaćenog diplomatsko-konzularnog predstavnika. Pored toga, dubrovački pomorci i trgovci činili su pozajmice, prevozili robu francusko-katalonskog konzula i njegovih klijenata, te su se takve usluge mogle smatrati kao protivusluga za konzularne agente. Moćna dubrovačka trgovačka mornarica sa velikim teretnim brodovima i u Aleksandriji je nešto značila. Nekad je pomenuti konzul uzvraćao takvim uslugama time što bi pojedinim Dubrovčanima predavao naplatu svojih konzularnih taksa.⁶⁰ Novac i roba koje bi u Aleksandriji ostavljali posle smrti dubrovački trgovci i pomorci preuzimao je francusko-katalonski konzul.⁶¹ I u drugim imovinskim sporovima i stvarima 50-ih godina Dubrovčani su se u Aleksandriji služili uslugama tamošnjeg francuskog konzula.⁶² Obično su se ti konzuli zadovoljavali takvim statusom, te problema oko konzulata nije bilo, a nekad se ne bi zadovoljavali i tada bi iskrsavale intervencije na

⁵⁸ isto, 253—3' i 253'—54 (31. III 1547).

⁵⁹ HAD, Lett. Lev. XXIV, 97.

⁶⁰ Neki Gradić opunomoćio je, na primer, 27. februara 1546, pomorca Marina Radova da od katalonskog konzula u Aleksandriji, Benedikta Gvardiole, može primiti ono što mu pripada od Benedikta »pro solutione officii consulatus sui« (HAD, Proc. not. XVIII, 256'—57).

⁶¹ HAD, Cons. min. XLIII, 205' (9. II 1552); XLIV, 231 (10. V 1557).

⁶² HAD, Div. not. CXVI, 30—31' (17. XII 1558).

Porti i povlačenje pravnih argumenata koji su stvarno bili bespredmetni prema potrebama svakidašnjice.

Godine 1550. Jeronim Gvardiola je izdejstvovao u Carigradu hoćum na osnovu kojeg je počeo tvrditi da su mu i Dubrovčani podložni. Dubrovačka vlastela je, međutim, takođe dobila hoćum da Gvardiola ne uznemirava dubrovačke podanike i da Dubrovčani imaju pravo da u Aleksandriji drže svog konzula. Kopije obeju povelja dubrovačka vlada poslala je, januara 1551, u Kairo.⁶³ Na dubrovačko odbijanje da prizna konzularnu nadležnost francuskog konzula Francuska je odgovorila represalijama na moru. Flota francuskog kralja počela je da presreće dubrovačke lađe koje su plovile na Ponentu, da mornare zarobljava i smešta uz vesla svojih galija, a da dubrovačke tovore pleni kao krijumčarsku robu. Prvih meseci 1552. na taj način su u Marseju zadržana dva broda. Dubrovčanima nije drugo preostalo nego da se obrate velikom veziru Rustem-paši i da zatraže da on razgovara o dubrovačkim haračarima sa francuskim ambasadorom i da učini da sultan preporuči Dubrovčane francuskom kralju. Francuska ne samo što nije oslobodila uzapćene lađe, nego je uhvatila i treći brod, koji je 1557. prevezio neke tkanine.⁶⁴ I pored takvih očiglednih posledica dubrovačke želje za slobodom senatori u gradu pod Srđem i dalje su uporno nastavljali svoju politiku pune samostalnosti i u Aleksandriji.

Upravo u vremenu kad je borba između Dubrovnika i Francuza poprimala ozbiljnije forme (1549—50) Dubrovčani su isposlovali dva fermama protiv posredovanja francuskog konzula. Početkom muharema 957. po Hidžri sultan Sulejman skrenuo je pažnju beglerbegu Kaira Mehmedu da francuski konzul u Aleksandriji hoće da se nametne za konzula i dubrovačkim trgovcima, te nastoji da od njih uzme »bailaggio«. Namesnik u Egiptu je trebalo da proveri navode dubrovačke žalbe i, ako bi pomenuti konzul hteo da Dubrovčanima bude konzul preko njihove volje i da im naplaćuje konzularnu taksu, trebalo je da te zloupotrebe spreči; dubrovačkim trgovcima je trebalo omogućiti da nesmetano dolaze u Aleksandriju i Kairo, te da prodaju i kupuju. Sredinom ređžepa 957. sultan je poručio kairskom paši da neki Điolamo Valari, Katalan, koji radi u Aleksandriji kao »bailo sopra l' infideli«, hoće da se, bez saglasnosti Dubrovčana, naturi i kao njihov »bail«, te da od njih uzima ono što uzima od hrišćana sa Zapada. Paša je trebalo da spreči i zloupotrebe emina koji su od Dubrovčana tražili bespravne dažbine.⁶⁵ Nije jasno u kakvom se odnosu nalaze Gvardiola i ovaj Valari. U svakom slučaju položaj Dubrovčana je bio neodređen, te je svako od njih tražio svoje: hrišćanski konzul ono što i od drugih hrišćana, a turski carinici ono što i od ostalih sultanovih hrišćanskih podanika (ako ne i ono što i od ostalih zapadnjaka). Mali Dubrovnik je, opet,

⁶³ HAD, Lett. Lev. XXIV, 154'—55; Cons. rog. L, 18'—19; Popović, n. d., 224.

⁶⁴ Popović, n. d., 224—225; Vojnović, n. d., 10. — Neprihvatljivo je mišljenje da je Dubrovnik sredinom XVI st. pokušao da, koristeći povlastice koje je na području turske države uživao pre nego što su Francuzi stekli svoje kapitulacije, od svog konzulata u Aleksandriji načini stecište trgovine i ostalih mediteranskih državnica (Mitić, n. d., 43). O takvoj nameri može se govoriti tek od 1570, posebno s obzirom na monopolističke pozicije koje je i Dubrovnik stekao u ratu hrišćanskih država sa Turskom.

⁶⁵ HAD, Privilegia II, str. 92—93 i 115—17/II.

plitkim lukavstvom, računao da tim međupoložajem izbegne i jedno i drugo. Ipak, postavljalo se pitanje koliko se takva politika, pored tolikih uznemiravanja i zakidanja, efektivno isplaćivala.

U isto vreme »konzul Gala« u Aleksandriji preduzeo je neobičajene korake protiv dubrovačkih trgovaca u Egiptu. Upravo to je Dubrovniku najviše smetalo, jer na sitna zatezanja i maltretiranja oni su, kao tvrdice, navikli. O tim koracima je Vijeće umoljenih raspravljalo 27. maja 1553. i rešilo da se kao jedina uspešna protivmera izabere sopstveni konzul u Aleksandriji i Egiptu. Providnici Grada dobili su zadatak da na osnovu povlastica dobijenih u Carigradu sastave pravilnik za aleksandrijski konzulat, te da predvide sve okolnosti za autoritet ustanove i konzulovu upravu.⁶⁶ Sredinom januara 1554. u Vijeću umoljenih ponovo je raspravljeno o sastavljanju »providimenta« o upravi aleksandrijskog konzula, koga treba iznova birati.⁶⁷ Konzul ipak ni tada, kao ni 1553. ni kasnije nije bio postavljen. Dva zadobijena hoćuma trebalo je, oktobra 1555, poslati u Aleksandriju ne konzulu (koga tu nije bilo), nego Silvestru Tutolinu (verovatno Đenovljaninu) ili u njegovoj odsutnosti jednom Kotruljeviću koji se tamo bavio.⁶⁸ Značajno je da je prednost data strancu, možda zbog njegovih stručnih kvalifikacija. Jedan lopudski pomorac, maja 1556, trebalo je da prispe u Aleksandriju i da tamo primi savet plemića dubrovačkih koji su tu poslovali u pogledu kupovine mahunjina (bob, sočivo, pasulj, nahut) i pirinča; da je tamo bio dubrovački konzul, patron bi svakako bio upućen na njega, tim pre što nije radio privatno nego za Republiku.⁶⁹ Situacija u leto 1559. već je bila drukčija. Jedan drugi pomorac koji je trebalo da u Aleksandriji kupi bob po opštinskom računu, trebalo je da predstavi vladino pismo konzulu Katalana i Francuza; Republika je u pismu molila konzula da tovar ne optereti taksom s obzirom da je hrana bila namenjena Republici.⁷⁰

Aprila 1560. providnici Grada ponovo su dobili zadatak da sastave pravilnik prema kome bi bio izabran konzul i prema kome bi on i upravljao, uz, razume se, Portin hoćum.⁷¹ I poslanici u Carigradu dobili su nalog da isposlaju mogućnost da Dubrovčani postave svog konzula u Aleksandriji, kako je to bilo po milosti sultana Selima I.⁷²

U proleće 1563. takođe je obrađivano pitanje mogućnosti postavljanja konzula u Aleksandriji. Poklisarima na Porti je obrazlagano: od mamelučkog sultana je dobijen hoćum, prema kome su Dubrovčani dobili povlasticu da izabiru konzula na isti način kao Đenovljani, Mlečani i Katalonci; taj akt je potvrdio Selim I kad je zauzeo Kairo a potom mu je overio valjanost i sultan Sulejman. Pored toga, od poslednjeg sultana dobijen je hoćum da se nikakav konzul ili

⁶⁶ HAD, Cons. rog. LI, 210'—11 (»supra insolentiis, quas consul Gallorum in civitate Alexandriae Egipti facit contra mercatores nostros«), 221'—2, 261—1', 265—265'.

⁶⁷ HAD, Cons. rog. LII, 34. Popović, n. d., 225 greši kad piše da je 15. januara 1554. taj konzul bio izabran.

⁶⁸ HAD, Lett. Lev. XXV, 16'—17.

⁶⁹ Isto, 75—5' od 12. maja 1556.

⁷⁰ HAD, Lett. Lev. XXVII, 161' (19. VIII 1559).

⁷¹ HAD, Cons. rog. LV, 98.

⁷² HAD, Lett. Lev. XXVII, 37'—38 od 24. V 1560.

kakva druga osoba ne može mešati u stvari dubrovačkih trgovaca u Aleksandriji, nego da se time može baviti samo konzul koga bi izabrali Dubrovčani; u njegovoj odsutnosti niko se ne bi mogao petljati u poslove dubrovačkih podanika. Porta 1563. nije htela da prizna vrednost hoćumima koje je Sulejman već ranije overio, s obzirom da Dubrovčani ranije nisu pokazivali povlastice mamelučke i Selima I. Pošto se prizna pravo Dubrovniku da drži konzula, dubrovačkom konzulu trebalo je omogućiti da Đuljema Gvardiolu odnosno tada Firentinca Andrea Borghini primora da vrate ono što su oduzeli dubrovačkim trgovcima.⁷³ Stvar sa konzulatom je tokom 1563. zapinjala u Carigradu, jer su providnici i koncem oktobra imali da u vezi s tim sastave uputstvo predstavnicima Republike.⁷⁴

Andrea Borghini je bio Firentinac, ali je rezidirao u Aleksandriji u ime francuskog kralja i svih drugih hrišćanskih »nacija«. Njegovu reč kao sudije tražili su i dubrovački mornari u svojim sporovima oko plate ili napuštanja broda.⁷⁵ Prema pasusu pisma koje je poslužilo za arbitražnu presudu u Mesini (od februara 1566) vidi se da je Đuljelmo Gvardiola kao aleksandrijski konzul skupljao robu, novac, trgovačku zaradu i drugo u zajedničkom poslovanju Dubrovčana i poslovnih ljudi iz Italije i da su njegove intervencije Dubrovčani priznavali.⁷⁶ Prema tome, Dubrovčani su se na Porti borili protiv jedne prakse koja je stvarno postojala i kojom su se i oni koristili.

Kad su dubrovački poslanici u jesen 1566. išli da pozdrave novog sultana Selima II, između 22 razna akta koje su nosili na potvrdu nalazili su se: a) hoćum upućen paši u Egiptu i funkcionerima u Aleksandriji da Dubrovčani mogu držati svog konzula, kaogod i Đenovljani i Venecijanci, i da niko ne sme da ih ometa; b) hoćum da katalonski (ne: francuski!) konzul u Aleksandriji i u Kairu ne može da ih priteže na bilo kakvu isplatu i da ne treba da ih uznemirava zbog njihovih stvari.⁷⁷

Za Dubrovčane bila je povoljna okolnost što se u sukobu s Francuskom nalazio sultanov miljenik Josip Nasi. Njemu, kao predstavniku bankarske kuće Mendez-Nasi bili su dužni francuski kraljevi 150.000 talira. Pošto se dug nije mogao drukčije naplatiti, sultan je dozvolio Nasiju da može do pomenute svote zapleniti imanja francuskih građana. Nasi je dao uhvatiti neke francuske brodove u Aleksandriji s celim teretom (1569).⁷⁸

Velikom veziru Mehmed-paši Sokoloviću trebalo je, s proleća 1569, da se obrate dubrovački poklisari i da mu izlože da je dubrovački fundik u Aleksandriji izgrađen još u vreme mamelučkih sultana za potrebe dubrovačkih

⁷³ HAD, Lett. Lev. XXIX, 72'—74. — Pošto zadobiju traženi hoćum, poklisari su imali da se potruče da ga registruju sotto l'acchiama, da bi se Dubrovčani njime mogli poslužiti kad im zatreba (Isto, 84').

⁷⁴ HAD, Cons. rog. LVI, 276 (29. X 1563).

⁷⁵ U jednom takvom slučaju od 5. juna 1563, svedoci su saslušani pred konzulom i dvojicom svedoka koji su rodom bili Firentinci; na presudi konzulovoj nalaze se i njihovi potpisi (HAD, Div. canc. CL, 15—16 at).

⁷⁶ HAD, Div. canc. CLXXI, 31' od 27. X 1583. — Francuski konzul je obavljao pravne poslove za Dubrovčane i 1564 (Div. for. IX, 59'—66 od 13. IX 1601).

⁷⁷ HAD, Lett. Pon. I, 33'—34; Radonić, n. d. II, sv. 2, Beograd 1938, 144—145.

⁷⁸ Charrière, n. d., III, (Paris 1853) 61, 81, 415, 648 nap.; J. Tadić, Jevreji u Dubrovniku do polovine XVII stoljeća, Sarajevo 1937, 319—320.

trgovaca i da traži opravku, pošto je ruiniran i zato što se u njemu više ne može držati roba. Zahtevom da se fundik dovede u ispravno stanje trebalo je osvežiti povlasticu o pravu dubrovačkog konzulata,⁷⁹ upravo u vreme kad se počela dizati nova oluja protiv dubrovačkih prava u Egiptu.

III. »Aleksandrijsko pitanje« (1572—81) i održavanje dubrovačkog konzulata u Aleksandriji poslednjih decenija XVI stoleća

U našoj historijskoj nauci Lujo Vojnović je forsirao tzv. aleksandrijsko pitanje 1572—79. i o njemu pisao najpre u pregledu dubrovačko-osmanlijskih odnosa a potom i u posebnom članku, i to na osnovu neobjavljenih dubrovačkih arhivskih podataka i na osnovu ispisa koje je u pariskim arhivima načinio Mihailo Gavrilović.

Posle spora sa Nasijem Francuzi su 1569. izdejstvovali od Selima II nove kapitulacije. Ove su u odnosu na one ranije sadržavale dve novine koje su manifestovale francuski prestiž na Levantu: 1) Francuzi su stekli povlasticu da svojom zastavom zakrile na Istoku brodove svih ostalih hrišćanskih pomorskih država (mada se francuska zaštita pominje i u ranijim kapitulacijama, ali bez pravnih dokaza za tu tezu); 2) nove Selimove privilegije imale su neograničenu važnost i nije ih trebalo potvrđivati promenom na prestolu. Hegemonističko pravo francuske zastave trebalo je da obezbedi Tursku od njenih neprijatelja na moru, s obzirom da su italijanske republike dotad bile jače pomorske sile i od Turske i od Francuske. Ako je francuska zaštita nešto mogla značiti zapadnim hrišćanima, ona je Dubrovčanima bila samo smetnja, s obzirom da su dubrovačko-turski odnosi bili regulisani na drugi način, povoljnim statusom haračara. Zbog toga je Dubrovačka Republika u vremenu između 1547. i 1550. prvi put pokušala da ospori kompetenciju francuskih predstavnika nad svojim podanicima na Istoku. Za Francuze, pak, pravo Dubrovčana da drže samostalni konzulat u Aleksandriji službeno nije postojalo od sticanja kapitulacija u Egiptu još 1507. Intervencijom sultana Sulejmana koji je bio prijatelj kralja Anrija II, izdata je 1556. naredba da sve latinske države, osim Venecije, moraju da plove pod zastavom francuskog kralja. Otvoreno je bilo pitanje da li se turski haračari Dubrovčani mogu smatrati latinskom državom. Zbog toga je Republika vrebala zgodnu priliku da se otrese nametnutog i nepotrebnog protektorata.¹

Francuski ambasador, pozivajući se na svedočenje Marka Propoa koji je boravio u Aleksandriji, tvrdio je (1570) da trgovci sa Hiosa, sa Arhipelaga, iz Ankone, Napulja, Đenove i Dubrovnika od prastarih vremena niti prodaju niti kupuju u Aleksandriji bez znanja francuskog konzula. One trgovce koji bi izbegavali zaštitu i plaćanje konzularne takse suzbijali bi mesni emini. Svojom naredbom od meseca šabana 977 (januar 1571) sultan Selim II je javio i Dubrovniku da ubuduće oni koji dolaze u Aleksandriju mogu poslovati samo sa znanjem pomenutog konzula i plaćajući njegovo pravo, i da Republika čak treba da dostavi imena onih svojih trgovaca i pomoraca koji se ne bi hteli

⁷⁹ HAD, Lett. Lev. XXX, 269—70.

¹ Vojnović, n. d., 6—11.

pokoriti njegovoj carskoj volji.² Tek ovaj ferman stvorio je za Dubrovčane istinski novu situaciju, jer tako nešto, jasno i određeno sa predviđenom sankcijom, nikad nije izdao prethodni sultan Sulejman, bez obzira na drugovanje s Francuzima. Sad je teško bilo izvrđavati ovu zapovest, pozivajući se na haračarski status.

Primivši ovaj akt, senatori su odmah naložili providnicima Grada da pronađu ranije stečene povelje o dubrovačkom konzulatu u Egiptu i da o tome za sedmicu dana izveste Vijeće umoljenih.³

U međuvremenu, na terenu, Dubrovčani su, koristeći se jednim sporom oko francuskog konzulata, odlučili da se izuzmu ispod nadležnosti francuskog predstavnika u Egiptu. O tome je iz Kaira (2. marta 1571) zaprepašćeno javljao francuskom kralju francuski konzul u zemlji Nila Kristofer de Vento; on je takav pokušaj označio ne samo kao materijalnu štetu, nego i kao krnjenje francuskog ugleda i autoriteta. Pored toga, skrenuo je pažnju da su Dubrovčani širili glasine kako su Francuzi u neprijateljskim odnosima sa Portom, te da zbog pretnji od represalija u Aleksandriji više neće dolaziti ni Italijani ni Španci. Te teze je konzul kvalifikovao kao želju Dubrovčana da sve druge udalje od bogate aleksandrijske trgovačke trpeze, kako bi oni, kao sultanovi haračari, ostali sami da ubiru trgovačku dobit. To je, s obzirom na postojeći rat Druge svete lige s Turskom (1570—73) moglo Dubrovčanima i poći za rukom. Francuski kralj je odmah dao da se piše velikom veziru, kairskom paši a potom i novopostavljenom francuskom ambasadoru u Carigradu, episkopu Fransoa de Noaju (François de Noailles évêque d'Acqs). Francuzi su nastojali da po svaku cenu potčine Dubrovčane ne samo zbog znatne trgovine Dubrovčana na Levantu nego još više zato što su dubrovački brodovi kralci robu trgovaca i drugih naroda, te su mogli izvući ispod kontrole veliki deo prometa i ugroziti monopolistički položaj Francuza. Samog Noaja Dubrovčani su, januara 1572, lepo primili u Dubrovniku, na njegovom proputovanju za Carigrad.⁴

Odmah po svom dolasku na Bosfor Noaj je uputio velikom veziru neku vrstu ultimatum sa četiri tačke, u kojoj je treća glasila: »Da francuski konzuli, koji su od nezapamćenih vremena namešteni u egipatskoj Aleksandriji i u sirijskom Tripolisu budu povraćeni u njihove stare povlastice i održani u njihovoj vlasti staroj, kako su to uživali za vremena presretnog i presilnog cara sultana Sulejmana, koliko nad Dubrovčanima i nad stanovnicima ostrva Hios, tako nad ma kojim drugim franačkim narodima. Noaj je nastupio kao vitez starog kova, te čak nije doneo sultanu uobičajene poklone, da se ne bi darovi smatrali kao dužan danak. Posle takvog nastupa Noaj je setno mogao da javi svome kralju da je sve kasno, jer su Dubrovčani već bili dobili novu potvrdu svojih, navodno, tristagodišnjih povlastica, proglašivši se haračarima i podanicima sultanovim. Biskup je bio vrlo uporan u nastojanju da se zabrani postojanje dubrovačkog konzulata u Aleksandriji; zbog toga su dubrovački poklisari zatražili od svoje vlade nove instrukcije. Vlada je, međutim, odbila da zauzme elastičniji stav, tvrdeći »da mi trgujemo isključivo za svoj račun i da sultan vuče od nas one iste koristi kao i od ostalih naroda, jer u Siriji i Alek-

² HAD, Privilegia II, str. 188—90, n° 17 Selima II.

³ HAD, Cons. rog. LX, 148 od 9. V 1570.

⁴ Vojnović, n. d., 11—12 i 15—16; Charrière, n. d., t. III, 245.

sandriji svi narodi plaćaju jednaku carinu«. Za Francuze je, pak, zaključeno: »oni to ne traže iz revnosti za službu Njegova Veličanstva (sultana), nego samo zato da bi, kad se to nama zabrani, ostali u onim stranama sami da trguju, jer sada tamo niko ne može da trguje osim samih Francuza i Dubrovčana.«⁵

U izveštaju svom kralju od 10. juna 1572, u kome je izložio celu povest spora sa Dubrovčanima još iz vremena Anrija II i skrenuo pažnju na posledice dubrovačkih nastojanja za francusku trgovinu u Levantu, Noaj je tačno zapažao: »Nisu samo Dubrovčani u pitanju: jer ako ovi produže kako su počeli, nemojte ni sumnjati da će, odmah pošto bude zaključen mir, to isto postići Đenovljani, Firentinci, Napolitanci, Ankonjani i Milanezi. Jer, nema ništa ovde što se ne bi moglo potkupiti, i na taj način eto Vam Španaca ustoličenijih kod ove Porte, a Vaš prestiž raspršen i Vaš aleksandrijski konzulat oboren, pa usled toga uništena sva trgovina Vaših podanika na Levantu i naročito Vaša izvozna i uvozna carina u Marseju izgubljena.«⁶

Dubrovčani su, međutim, imali kudikamo veće iskustvo u radu s Levantincima nego gordi francuski vitez. Najzad, sam veliki vezir Mehmed Sokolović bio je iz »Sklavonije«, rođen sasvim blizu Dubrovnika. To je najzad uvideo i sam Noaj, i diplomatska pobjeda grada sv. Vlaha bila je obezbeđena. Ipak, uspeh je mogao biti trajniji tek kad se francuska strana uveri da interesi francuske trgovine nisu presudno povređeni postojanjem dubrovačkog konzulata u Aleksandriji. Zbog toga je Republika nastojala da vodi što pažljiviju politiku prema Francuskoj. Poklisarima na Bosforu je preporučeno da Noaju ukažu svaku uslugu i službu, bez obzira na njegov negativni stav prema Dubrovčanima. Još 10. juna Noaj je javljao francuskom dvoru da Dubrovčani žele da upute diplomatsku misiju francuskom kralju da poradi oko rešenja spora; on je predlagao energično držanje, s obzirom da su Dubrovčani na Levantu trgovali tkaninama, kalajem i drugom robom koju su nabavljali u Engleskoj, Flandriji i Francuskoj, te se njihovom brodarenju lako mogla naneti šteta. Dubrovački senat je, zaista, 16. avgusta, razmatrao kako da se povedu pregovori sa Francuskom; predlog malovećnika da se otvore razgovori putem pisama odbačen je i usvojeno je da se jedan nobil kao specijalni izaslanik pošalje najhrišćanskijem kralju; istoga dana, međutim, stvar je do daljeg odložena.⁷

Sam Noaj pisao je dubrovačkoj vlasteli 7. jula a jedan izveštaj Dubrovniku je podneo i monsinjor de Žerminji (de Germigny). U odgovoru dubrovačka vlada je skretala pažnju biskupu da ne dolazi u obzir da dubrovačka »nacija« bude podložena francuskom konzulu u Aleksandriji, jer ona uživa povlastice »da tante centinaia d'anni in qua«. Istoga dana pisano je i dubrovačkim predstavnicima u Carigradu da su u Dubrovnik prispeli monsinjor Žerminji, Francuz, i Jakopo Malatesta (nobil iz Riminija, nekad u dubrovačkoj službi) da dubrovačkoj vladi bezobzirno nature francusku tezu o aleksandrijskom konzulatu, tj. onu koju je razvijao Noaj (i o čemu su poklisari bili obavestili svoju vladu još 12. juna). Novi momenat je bio: da Dubrovčani prepuste zaštitu

⁵ Vojnović, n. d., 16—20; HAD, Lett. Lev. XXXI, 246—6' (8. V 1572), 248—8' (8. V 1572), 254 (22. V 1572), 271 (7. VII 1572), 278'—9 (9. VIII 1572).

⁶ Charrière, n. d., t. III, 275; Vojnović, n. d., 20.

⁷ Vojnović, n. d., 22—23; HAD, Cons. rog. LXI, 114 i 127.

nad svojom robom u komisijom francuskom konzulu, a da sami mogu držati u Aleksandriji agenta koji bi se smatrao kao privatna osoba.⁸ Francuzi su išli na kontrolu dubrovačkih brodskih tovara, s tim da se legalizuje praksa koja je stvarno već postojala u velikoj levantinskoj luci, gde Dubrovčani nisu imali konzula, ali su uvek imali po kojeg plemića koji je kao privatna osoba ponekad bio posrednik. Pošto su izgubili diplomatsku bitku na Porti, Francuzi su pokušali da je dobiju u povoljnom kompromisu sa samim Dubrovnikom.

Potvrda dubrovačkih povlastica o konzulatu u Aleksandriji bila je sprovedena fermanom sultana Selima II begu od Tripolisa, napisanim meseca safera 980 (13. jun — 11. jul 1572). U njemu je saopšteno da je na dubrovačke žalbe o postupanju francuskog konzula pregledano više naredaba u korist Dubrovčana, ali i povelje date Francuzima, i da je utvrđeno da se sa Dubrovčanima ima ubuduće postupati kao sa sultanovim haračarima i da francuski konzuli ne mogu biti nadležni kad je reč o robi i brodovima Dubrovčana i da od njih ne mogu naplaćivati nikakvu konzularnu taksu.⁹ Da je takav stav zauzet nije bilo toliko važno koliko je Mehmed-paša bio dubrovački prijatelj već jedno načelno pitanje: francuski ambasador tražio je da sultanove vazale, i to ne samo Dubrovčane nego i Hidošane, Porta ne smatra pod svojom vrhovnom vlašću nego da ih prepusti Francuzima i time tretira kao potpuno od nje nezavisne hrišćanske državnice, nad kojima bi Francuzi mogli da sprovedu svoj protektorat i svoju katoličko-zapadnjačku suprematiju, pa i da preuzmu njihovo diplomatsko predstavljanje.

U to vreme (1572) francuski konzul u Aleksandriji svršavao je stvari tamonjnih Jevreja u njihovom saobraćaju sa Dubrovnikom.¹⁰

Iako se Žerminji odmah vratio u Francusku i mada je predao referat o sporu sa Dubrovnikom i posebno o koristi dubrovačke carinarnice zbog rata Turske i Venecije (navodno i na račun marsejske dogane koja je poslovala s mnogo manje dohotka) — spor je jedno vreme mirovao zbog zbivanja u samoj Francuskoj sa Bartolomejskom noći (24. avgusta 1572). Noaj je bio sve hladniji u svojim odnosima sa Portom, pretpostavio je kao moguću francusku diverziju na sultanov Alžir. On je i pošao iz Carigrada krajem 1572, ali se posle primljenog naloga u Dubrovniku ponovo vratio na sultanov dvor da tu poradi u korist brata francuskog kralja koji se javio kao pretendent na poljski presto. U međuvremenu i Venecija je (7. marta 1573) zaključila mirovni ugovor sa sultanom, te je francusko-dubrovački spor oko aleksandrijskog konzulata došao u drugi plan. Sam Noaj, iznuren i nezadovoljan, više se nije pominjao u tom sporu, a 1574. se potpuno povukao u miran život.¹¹

Aprila 1573. Vijeće umoljenih uzelo je u razmatranje međusobicu dvojice dubrovačkih nobila (Stijepa Bern. Crijevića i Ivana Jera Bundića) sa francuskim konzulom u pogledu dubrovačkog konzulata u Aleksandriji. Zaključeno je da se oni u vezi s tim ne mogu sporiti sa Francuskom, ali da se ne mogu okrivljavati ni zbog troškova i robe Dubrovčana koja je iz Aleksandrije bila izvuče-

⁸ HAD, Lett. Lev. XXXI, 280—80' (9. avgusta 1572), 278—79 (9. VIII 1572); Vojnović, n. d., 23—24.

⁹ HAD, Privilegia II, str. 195—97, n° 23 Selima II. — Tada je postojao (1578) i francuski konzul u sirijskom Tripolisu (Charrière, n. d. III, 737).

¹⁰ Tadić, n. d., 157.

¹¹ Vojnović, n. d., 24—25.

na za Dubrovnik. Ova dvojica su podnela spisak troškova nastalih oko oživljavanja rada aleksandrijskog konzulata. Stvar je odložena za deset meseci, za koje bi vreme ova dvojica podnela svu novčanu dokumentaciju tih izdataka; nešto kasnije je rok podnošenja računa produžen, s tim da se račun i s datumom posle 20. septembra 1572. ne bi primali. Nije jasno o kakvim se troškovima ove dvojice plemića kao privatnih osoba radi, kao što nije poznato ni kakva je roba Dubrovčana izvučena iz Aleksandrije, verovatno iz sekvestra. Dvadeset osmog maja 1573, međutim, zaključeno je u Vijeću umoljenih da se naredi pomenutom Crijeviću, koji se tada nalazio u Aleksandriji, da od robe koju Dubrovčani izvoze bilo za čiji račun naplaćuje taksu kako bi se pokrili troškovi nastali u sporu oko konzulata do 20. septembra 1572. Rešavanje o samom konzulatu je odloženo (do 8. juna), a potom je predmet dalje prolongiran.¹² Iz tih arhivskih podataka moglo bi se zaključiti da su Dubrovčani radili ne samo u Carigradu tokom proleća i leta 1572. nego i na terenu, u Aleksandriji, i da su uspeali da spasu svoju zadržanu robu, a da Crijevića utvrde kao svog agenta, istina kao privatnog, bez konzulske investiture.

Dvanaestoga marta 1574. Vijeće umoljenih se vratilo na svoju odluku od 7. avgusta 1572. da se francuskom kralju pošalje jedan plemić da pregovara o aleksandrijskom konzulatu. Na francuskom dvoru nalazio se Đuro Gučetić, i to u sviti jednog kardinala. Istoga dana u senatu je odlučeno da se u Aleksandriju uputi jedno lice u svojstvu konzula ili vicekonzula. Opet su providnici Grada dobili nalog da nađu privilegije i druga akta koja su se ticala aleksandrijskog konzulata i da o tome podnesu izveštaj. Drugog aprila Gučetić je dobio zadatak da ne napušta francuski dvor, jer treba da pregovara sa francuskim kraljem.¹³

Meseca aprila 1574. senat je doneo nekoliko konkretnih odluka o položaju i mogućnostima dubrovačkog konzula u Aleksandriji. On je mogao trgovati, ali lično ili u svoje ime nije se mogao javljati kao kupac da ne bi narušio ugled konzulata. Kao nekad, konzul je za troškove ishrane svoje i svojih momaka kao i za svoju nagradu (proviziju) imao pravo na 486 sarafa. Izborni mandat iznosio je četiri godine, a za konzula je mogao biti izabran nobil sa završenom tridesetom godinom. Njegova sudska nadležnost kretala se do iznosa od 150 dukata vrednosti spora, kako je to predviđao ranije donesen pravilnik.¹⁴

Meseca avgusta bilo je spremljeno pismo Stijepu Crijeviću kao aleksandrijskom konzulu, ali ono nije odmah poslato. Nije zapažena u knjigama dubrovačkih veća odluka o njegovom izboru za konzula. Svojim pismom od 13. septembra 1574. sam Crijević je obavestio matični grad da još nije bio ušao u posed konzulata, i to pre svega zato što nije pribrao sredstva za dar paši. Poslao je bio svog prevodioca paši u Kairo da sredi stvari oko stupanja na snagu Portinog hoćuma, ali je paša bio zlovoljan. Zbog toga je savet pri konzulatu rešio da se jedna osoba ponovo pošalje u Kairo koja bi namesnika darovala sa 300 dukata. Avgusta 1575. Republika je izvestila Crijevića da je prihvatila na-

¹² HAD, Cons. rog. LXII, 48, 52—2', 66—6', 69—9'. — Petog marta 1544. Stijepo Crijević i Dživo Bundić dobili su produžen rok kod prezentiranja računa (do oktobra). (Cons. rog. LXII, 201—1'.)

¹³ HAD, Cons. rog. LXII, 205—5', 215'—16; Vojnović, n. d., 29.

¹⁴ HAD, Cons. rog. LXIII, 29—9', 30, 30'; Vojnović, n. d., 33; Mitić, n. d., 43, 45.

platu menice sa interesom, ali je Crijeviću poručeno da nije trebalo da šalje dar dok mu se ne upute potrebna akta. Samom Crijeviću je naloženo da odmah napusti konzulsku službu, jer da je izabran samo na godinu dana. Senatorima je smetalo što je tako veliki dar dao za jednogodišnji mandat, jer bi slično trebalo učiniti i kad se pojavi njegov naslednik. Zbog toga se i račun oko obnove konzulata popeo na 1.000 dukata, što je za štedljive Dubrovčane bilo premnogo. Crijević je, pak, možda upravo zato bio dosta galantan jer je znao da će se tako duže održati kao konzul. Crijević je dobijao i konkretne zadatke: na primer, jednom da izađe pred kadiju, ako bude pozvan od verovnika Tomaša Ivanova, ali da ne plati nikakav dug, pošto je Republika imala Portin hoćum da se zbog dugovanja pojedinih Dubrovčana ne mogu goniti njihovi sunarodnici.¹⁵ Možda se u ovom momentu i nalazila jedna od strana dubrovačke strategije sa aleksandrijskim konzulatom. Naime, ako bi konzul rezidirao u velikoj istočnoj luci, on se ne bi mogao smatrati privatnom osobom, te bi se morao pobrinuti za naplatu dugovanja. Privatni agent je u svakom momentu mogao reći da nije zvanični predstavnik, te od dugova ne bi bilo ništa. Kao što se vidi, Dubrovčani su bili spremni da zbog svoje sirotinje koriste Portine fermane i za poslovno nekorektne akcije.

Republičino pismo bilo je potvrđeno tek 26. novembra 1575 (tu je Crijević titulisan kao konzul), ali sa izmenom u članu 26. Pravilnika o aleksandrijskom konzulatu. Gornje pismo bilo je u svom prvom delu potpuno identično i ono je ekspedovano 1. februara 1576. Izmena se odnosila samo na to da mu se zabranjivalo da ni paši ni drugima ne sme davati darove. Šest dana kasnije, međutim, Vijeće umoljenih je opozvalo pomenuta uputstva i pravilnik nije imao pravnu snagu. Novac koji je Crijević u međuvremenu primio iz Dubrovnika bio je dužan da investira u biber, što je trebalo uputiti u zavičaj navom Petra Mih. Dobrovidova (pod kaznu od 25⁰/₀ vrednosti novca). Da bi se pribrala naknadna sredstva za velike izdatke u Aleksandriji i Kairu, carinici dubrovačke Velike dogane trebalo je da naplaćuju dodatnu carinu od pola postotka i za robu koja je iz Aleksandrije stigla i u toku prošlih meseci lađom Marina Ivanova. Sedmog februara 1576. registrovan je u knjizi Vijeća umoljenih »providiment« o aleksandrijskom konzulatu.¹⁶

Odlukom od 27. februara 1577. konačno je smenjen Stijepo Crijević sa funkcije aleksandrijskog konzula (uz kaznu od 100 dukata i više ako ne bi odmah predao dužnost). Naloženo mu je da pod pretnjom iste kazne ne sme da dalje naplaćuje nikakvu taksu brodovima koji bi iz Aleksandrije plovili u Jadran, kako bi izvadio učinjene troškove. O rešenju spora koji je imao, zajedno sa Ivanom J. Bundićem, oko konzulatske takse od 2⁰/₀ vrednosti robe bio je kasnije obavešten.¹⁷ Od smenjivanja Crijevića ni toga puta nije bilo ništa. On je u Kairu 3. jula 1578. sastavio svoj testamenat, nalazeći se bolestan u kući popa Antonija Palmieri, kapelana i notara-kancelara mletačkog vicekonzula u

¹⁵ HAD, Lett. Lev. XXXIII, 26'—28 (ekspedovano tek 29. XI 1575). — Menica je slata preko aleksandrijskog Jevrejina Menahema Amario uz 28⁰/₀ provizije. Vidi i pismo Republike Crijeviću od 22. januara 1575 (Lett. Lev. XXXII, 222').

¹⁶ HAD, Cons. rog. LXIII, 113—3', 139, 139'—40, 140—0', 140'—47; Lett. Lev. XXXIII, 32'—33.

¹⁷ HAD, Lett. Lev. XXXIII, 72'.

Egiptu.¹⁸ Kao što se vidi, i Venecijanci su u Egiptu držali konzularno predstavništvo, samo sniženog nivoa. Oni, uostalom, nisu ni bili obuhvaćeni francuskim nastojanjem da se uspostavi konzularni monopol na Istoku, jer poslovno nisu više predstavljali ozbiljnog takmaca. To je bio kraj ne samo žilavog i upornog Crijevića nego i kraj dubrovačkog konzulata u Aleksandriji u XVI stoleću.

U međuvremenu, ima dokaza da su dubrovački brodovi plovili pod francuskom zastavom. Takav jedan »karamusali« uхватио je 1577. rodski sandžak-beg; brod je nosio robe Francuza, Dubrovčana i za 3.000—4.000 dukata jednog Đenovljanina i jednog Mesinjanina. Ni ta francuska zastava često nije mnogo značila, jer su u najavljenim sukobima osmanlijske i španske flote svi hrišćanski brodovi, pa i dubrovački (bez obzira na zastavu), izbegavali da ulaze u aleksandrijsku luku, kao avgusta 1578, bojeći se, razume se, represalija.¹⁹

Francuski dvor je ponovo pokrenuo pitanje dubrovačkog konzulata u Aleksandriji 1579. kad je preduzeta akcija da se poprave građanski zakoni i same kraljevine. Prethodno je francuski konzul obavestio svoga kralja da Dubrovčani ne samo što su se odmetnuli od francuske zastave nego su izdejtvovali nove naredbe kako bi francuskom konzulatu oteli nadležnost nad Italijanima (Firentinci, Đenovljani, Sicilijanci, Ankonjani), koji obično u Aleksandriju dolaze dubrovačkim brodovima i podvrgavaju se dubrovačkom konzulatu; tako bi francuskom konzulu pored Francuza ostali još samo Katalonci. Nije se radilo samo o ugledu i pravima nego i o taksi koja bi potpuno izostala. Kralj je potom poslao de Žerminjija dvojici francuskih poslanika na Bosforu da obore povlasticu o dubrovačkom konzulatu, a konzulu u Aleksandriji je zapovedio da spreči širenje nadležnosti dubrovačkog konzulata. U to vreme na Porti više nije bilo Sokolovića, čije su pristalice posle njegove smrti bile u nastaloj anarhiji izložene progonima. U izveštaju iz Carigrada od 4. aprila 1579. ustanovljeno je da postoje dve protivrečne Portine naredbe: prema jednoj, dubrovački kapetani su bili dužni da pokažu francuskom konzulu u Aleksandriji brodsku knjigu kako bi se uterala carina na robu Nedubrovčana koja bi se nalazila na dubrovačkoj lađi; druga uredba, međutim, obesnažila je onu prvu. Zato je sugerisano da se zatraži izveštaj o trenutnom stanju na samom terenu. Tada je francuski konzul u Aleksandriji javio da je dubrovački konzul umro i da mu Dubrovčani više ne prave smicalice.²⁰

Novi francuski rezident u Carigradu, de Žerminji, zatražio je, septembra 1579, obnovu kapitulacija, s tim da se Dubrovčani izričito pomenu među narodima koji su dužni da plove pod francuskom zastavom. Veliki vezir je to odbio rekavši da su Dubrovčani sultanovi kletvenici. Žerminji se privremeno morao povući jer nije mogao naći eksplicitni njihov pomen u ranijim francuskim kapitulacijama. U to doba odnosi Porte sa Dubrovnikom bili su loši. Zbog toga je prvi član kapitulacija potpisanih jula 1581. glasio: »Da, osim Mlečana,

¹⁸ HAD, Test. not. XLV, 151'. — Kuća se nalazila u kvartu Bein el Surem. Za izvršioce testamenta označeni su pomenuti pop i mletački vicekonzul Frančesko Priuli (isto).

¹⁹ Charrière, n. d. III, 655 nap. i 810.

²⁰ Charrière, n. d., III, 791 i 827; Vojnović, n. d., 34—35.

Denovljani, Englezi, Portugalci, Španci i trgovci katalonski, sicilijanski, ankon-ski i dubrovački i svi oni koji su od najstarijih vremena do dana današnjeg plovili pod imenom i zastavom Francuske i onako kako su brodarili, da od sada unapred imaju ploviti na taj isti način.« Tako je Francuska ponovo uspostavila staru hegemoniju na Istoku. Ipak, za Dubrovnik bio je to samo trenutni poraz, jer će on iskoristiti prvi povod i povoljnu priliku da ponovo uspostavi svoj konzulat u Aleksandriji.²¹

Pre donošenja kapitulacija od 1581. dubrovački poklisari nisu sedeli skrštenih ruku na Porti, ali njihova nastojanja u pogledu aleksandrijskog konzulata nisu davala očekivani učinak. Hoćum koji su poslali uz pismo od 12. aprila 1580, prema mišljenju dubrovačke vlade, ničemu nije mogao poslužiti. Zato je od velikog vezira Ahmet-paše trebalo da traže novi hoćum u formi koja je označena u uputstvima koja su primili. Pored ostalog, u njemu je valjalo negirati pravo naplate dugova koji su zahtevani od pokojnog dubrovačkog konzula Crijevića ili bar da se kaže da Crijevićevi kreditori ne mogu naplaćivati potraživanja od dubrovačkih trgovaca koji dolaze u Aleksandriju, jer, u suprotnom, dubrovačka »nacija« ne bi mogla trgovati.²²

Osnovna slabost Dubrovčana u njihovoj borbi za pravice nalazila se u njihovom siromaštvu i u prevelikom tvrdičluku same vlade. Dubrovački pomorci su često bili gonjeni zbog trgovaca čiju su robu imali na svojim brodovima. Na primer, kad je firentinski trgovac Đovani pobegao sa dugom od 15.000 dukata, kadija je pritegao dubrovačke brodovlasnike. Da se stvar izvuče, trebalo je dati proviziju od 3% na brodski tovar konzulu, svakako francuskom.²³ Posle Crijevićeve smrti Dubrovnik nije slao novog konzula zbog Republičinih finansija. Upravo to je pripomoglo zaključivanju kapitulacija od jula 1581. Već početkom 1580. francuski konzulat je davao pravnu pomoć dubrovačkim podanicima, na primer, kad je brod Bartola Markova nastradao u brodolomu, januara 1580.²⁴ Čak i sporovi oko zaostavštine Stijepa Crijevića i njegove ranije kompanije sa Dživom Bundićem vođeni su na osnovu dva akta koja je izdao francuski konzul u Aleksandriji.²⁵ Testamente Dubrovčana, pisane u Aleksandriji 80-ih godina, ozvaničavao je takođe francuski konzulat.²⁶

Bez obzira na takvo faktičko stanje, u pravnom pogledu stvar se nalazila na pat-poziciji. Još u proleće 1584. u Carigradu se predstavio jedan Francuz koji je pretendovao da je konzul u Aleksandriji i trudio se da podvlasti dubrovačku »naciju«. Tada se dubrovačka vlada pravila nevešta, da navodno ne poznaje odredbe kapitulacija od 1581, pišući svojim poklisarima na Porti da je zahtev pomenutog Francuza protivan ranijim privilegijama prema kojima je Dubrovčanima bilo dozvoljeno da u Aleksandriji drže konzulat potpuno ne-

²¹ Charrière, n. d., III, 856—57; Vojnović, n. d., 36—37.

²² HAD, Lett. Lev. XXXIV, 10' od 8. V 1580.

²³ HAD, Div. canc. CLXVII, 73—75, pismo Marina Prodančića Petru L. Luke-reviću iz Aleksandrije, 15. juna 1577.

²⁴ HAD, Div. canc. CLXVI, 105'—6 at od 13. VII 1580.

²⁵ HAD, Mob. ord. XL, 129 od 12. IV 1585. — Reč je o obveznicama od 7.740 i 8.500 dukata što je trebalo da plati pomenuta komisija (isto).

²⁶ HAD, Test. not. XLV, 156'—7 (Ivan P. Stanković); 172—4' (Rado Matov); XLVII, 115—118' (Ivan Pr. Karletić), 122—24' (Andrija Dragov).

zavisno od onog Francuza.²⁷ Prema navodima literature, Francuzi su u jesen 1588. ponovo u Carigradu pokrenuli pitanje dubrovačkog konzulata u Aleksandriji.²⁸ Iako tada nije onde bilo dubrovačkog konzularnog predstavnika, izgleda da su Dubrovčani podmazivanjem lokalnih vlasti uspevali da se izuzmu od primene francuskih prava.

Presude u sporovima među Dubrovčanima²⁹ i formalnosti oko testamenata dubrovačkih podanika pisanih u Aleksandriji pravno je svršavao kancelar odnosno vicekonzul francuskog konzulata. Pri tom treba znati da sudbina dubrovačkog fundika nije menjana, tj. on je i tada postojao, i u njemu je bilo soba i za obolele dubrovačke trgovce i pomorce.³⁰ To zdanje u koje su se Dubrovčani uvek mogli zatvoriti i stvarno se sami zaštititi bila je jedna od osnovna mogućnosti da se Dubrovčani nezavisno postavljaju u odnosu na francuskog diplomatskog predstavnika.

Od prvih godina XVII st. suprematija Francuza u Aleksandriji postala je sve više faktična i u privrednom pogledu, jer su u pravcu Aleksandrije sve manje plovili dubrovački brodovi, a njihovo mesto popunile su francuske lađe.³¹ To je bio kraj slavnog perioda pomorstva i trgovine Dubrovčana u Aleksandriji i uopšte na Istoku.

IV. Dubrovačka konzulska služba u Aleksandriji kroz pravilnike o njenom funkcionisanju

Posle historijskog pregleda borbe Dubrovčana za osnivanje i održanje konzulata u dalekoj Aleksandriji, treba videti kako je taj konzulat pružao svoje usluge. Položaj konzula i mogućnosti rada ustanove vide se iz tri pravilnika koje je dubrovački senat doneo u tu svrhu: 19. maja 1519, 26. januara 1523 (sa dopunama 31. januara) i 7. februara 1576.

Devetnaestoga maja 1519. Vijeće umoljenih pristupilo je usvajanju pravilnika (»ordo«) o konzulatu i fundiku Dubrovčana u Aleksandriji, prema povlasticama zadobijenim od kairskog sultana, što je potvrdio turski sultan Selim I. Predlog odredbi sastavili su providnici Grada; on je imao 33 člana.¹

Konzula je trebalo da izabere Vijeće umoljenih iz redova patricija od preko 35 godina života. Mandat je trajao četiri godine, ali i više, dok konzulu ne stigne zamena. Primopredaja dužnosti bila bi izvršena tri dana po dolasku novog konzula. Konzuli bi upravljali i fundikom u Aleksandriji. Taj konzul (prema čl. 2) trebalo bi da posebno ukazuje čast mletačkom kolegi u Aleksandriji, s obzirom na prijateljske odnose između Dubrovnika i Venecije. On bi pružao pravnu pomoć građanima i podanicima Republike koji posluju u Egiptu i Siriji, dajući im zaštitu u sporovima, kako bi se mogli koristiti pravdom

²⁷ HAD, Lett. Lev. XXXV, 68 od 20. V 1584.

²⁸ Popović, n. d., 351.

²⁹ HAD, Div. for. V, 204'—5 od 20. V 1597.

³⁰ HAD, Test. not. L, 2—4 (24. I 1590, Ivan Radov, u sobi dubrovačkog fundika).

³¹ Jedan primer: francuska saecija se 31. marta 1601. pojavila sa robom iz Aleksandrije pred dubrovačkom lukom (HAD, Cons. rog. LXXVII, 154).

¹ HAD, Cons. rog. XXXV, 83'—90'. — Kod člana IV glasalo je protiv 12, kod prva tri člana po 6, kod VII devet a kod XI pet.

(čl. 31). Konzul lično imao bi pravo sudovanja u civilnim predmetima koji se ne bi odnosili na vrednost veću od 10 dukata. U slučajevima preko te svote konzul bi sazivao sudsko veće koje bi preko konzula saopštilo punopravnu odluku. Konzul je dužan da u to veće pozove najpre plemiće, a ako ih ne bi bilo, mogli su doći u obzir i građani i podanici, trgovci zrelog uzrasta, kako bi ih ukupno sa konzulom bilo sedam. Ako se ne bi mogao naći potreban broj ljudi iz redova Dubrovčana, u to veće mogli su biti pozvani i stranci koji bi se nalazili u Aleksandriji, ali su se tako mogle rešavati samo parnice iz građanskog prava (čl. 4). Konzul je bio dužan da sprovede sve te presude. Ako se ko ne bi hteo pokoriti odluci, te se ove ne bi mogle izvršiti, konzul je o tome trebalo da dojavu dubrovačkom Vijeću umoljenih. Da se ne bi desilo da Dubrovčani zaobiđu ovaj konzulatski sud i da pravdu potraže na kakvom drugom sudištu, određivala se kazna od 100 dukata i šestomesečni zatvor (čl. 5). U krivičnim deliktima konzul je imao prava da izriče kazne samo do 100 dukata kao i da odredi zatvor do šest meseci. Kod slučajeva koji su vezivali veću svotu novca ili se radilo o većoj krivici, bilo bi nadležno Vijeće umoljenih u Dubrovniku (čl. 6).

Dok se bude bavio konzulskim poslom, konzul ne bi mogao voditi trgovinu ni za sebe ni za druge niti bi mogao drugima služiti, pod kaznu da za pet godina bude lišen svih dužnosti i povlastica Opštine. Ako bi kakav dubrovački trgovac imao štetu od takvog konzulovog trgovačkog poslovanja, konzul bi mogao da nadoknadi štetu. Konzul je dužan da beleži sve poslove Dubrovčana, a posebno one koji bi značili kršenje odredaba. Ako bi koji trgovac zbog neloyalne konkurencije oborio vrednost robi, trebalo je postupiti kako to radi mletački konzul, tj. trgovcu bi se za svaki takav slučaj odredila kazna od 50 dukata, od koje bi svote trećina pripala konzulu a dve trećine dubrovačkoj opštini (čl. 7). Za vreme svoga mandata konzul ni neposredno ni posredno ne bi smeo da primi na poklon ni novac ni robu, izuzev poslastice, i to pod kaznu koju bi ad hoc odredilo Vijeće umoljenih. Izuzetak bi predstavljali pokloni koje bi dobio od kakvog dvora ili od rukovodilaca zemlje u kojoj rezidira (čl. 8).

U fundiku konzul ne bi mogao držati niti tolerisati bludnice, pod kaznu od 50 dukata svaki put kad se ustanovi prekršaj (čl. 9).

Ako bi nastala kakva vanredna okolnost koja bi nanosila štetu dubrovačkim podanicima u Aleksandriji ili u fundiku, ili bi značila kakvu teškoću u radu konzulata, konzul bi trebalo da sazove sve Dubrovčane plemiće preko 20 godina i sve druge Dubrovčane da se sastavi konzulatsko veće koje bi rešavalo o nastaloj okolnosti (čl. 10). Niko od građana i podanika dubrovačkih u Aleksandriji ne bi smeo da bilo hrišćane bilo muslimane obavestava o stvarima koje bi se rešavale na sednicama pomenutog veća, pod kaznu od 100 dukata i jednogodišnjeg zatvora. Od ove naplate trećinu bi dobio dostavljač, trećinu konzul i trećinu Opština (čl. 11).

Ako bi se desilo da konzul po nalogu Vijeća umoljenih krene u Kairo, kada bi se radilo o kakvoj intervenciji za sve dubrovačke trgovce, troškovi putovanja pali bi na račun »kotima«. Ako bi taj put učinio za konkretne trgovce, ovi bi i snosili izdatke. Ako bi konzul zbog svojih potreba išao u Kairo, sam bi plaćao putovanje (čl. 12).

Konzul je dužan da čuva sve ugovore i kapitulacije, ustupljene od turskih sultana, gospodara Kaira, a koji znače privilegija Dubrovčana i za budućnost (čl. 13).

Ako bi se konzul našao pred okolnostima koje nisu određene pomenutim Pravilnikom, bio je dužan da sazove sve Dubrovčane u Aleksandriji. Bio bi dužan da prihvati ono mišljenje iza kojeg bi stajala većina veća (čl. 14).

Konzul ne bi mogao presuđivati u sporovima u kojima bi sam bio parnička strana. U tom slučaju trebalo je preko konzulatskog veća sedmorice izabrati vicekonzula. Konzul bi to veće morao da sazove. U sporu konzula presuđivao bi taj vicekonzul (čl. 15).

Konzul ne može osloboditi nijednog osuđenog za krivična dela niti odložiti ili poništiti presudu u civilnim delima svojih prethodnika u konzulatu; može podneti samo apelaciju, shodno dubrovačkim odredbama. Apelaciju presude može pokrenuti i konzulatsko veće (čl. 16). Pravo apelacije imao je i presuđeni, i to u civilnim deliktima u stvari čija vrednost ne bi prelazila deset dukata i koju bi presudu doneo konzul; apelacija bi se podnosila konzulatskom veću. Na odluke tog veća (kod presuda sa radiusom vrednosti preko deset dukata) priziv bi se podnosio dubrovačkom Vijeću umoljenih (čl. 17).

Ako bi se desilo da kakav dubrovački građanin ili podanik, baveći se u Aleksandriji ili u drugim mestima pod nadležnošću aleksandrijskog konzula, iznenada umre, konzul je dužan da sakupi novac, robu, dobra i sve hartije, prema inventaru koji bi izradio. Zajedno sa svojim kancelarom i sa dvojicom staratelja, konzul je dužan da obezbedi čuvanje pomenutih dobara. Tu dvojicu staratelja izabraće konzul, ali o njihovim imenima mora da obavesti vladu u Dubrovniku; ukoliko bi vlada u vezi s izborom imala kakvu primedbu, morao bi je uvažiti (čl. 18).

Konzul je obavezan da na prikladan način opomene i ispravi svakog dubrovačkog građanina, trgovca i podanika, ako vidi da ovaj loše radi. Ako ta opomena ne bi imala efekta, konzul je dužan da se umeša u stvar, te da eventualni ugroženi novac ili robu pošalje u Dubrovnik, ali vodeći računa o korigirajućim udeonih vlasnika toga dobra. U takvim intervencijama uz konzula uvek treba da budu do tri dubrovačka građanina ili trgovca koje bi izabrao sam konzul (čl. 19).

Konzul je dužan da drži u fundiku, na svoj trošak, jednog sveštenika kao kapelana i kancelara, koji treba da bude osoba vična poslovima. Izbor te osobe treba da bude potvrđen u dubrovačkom Vijeću umoljenih. Pored toga, hranio bi jednog momka da mu sprema sobu, priprema hranu i slično. Kavaz takođe treba da je osoba dostojna svog izbora (čl. 20). Za ishranu svoju, kapelana, momka i kavaza konzul treba da prima po pet dukata (u sarafima) mesečno za svakog od nabrojanih: to čini 240 dukata-sarafa godišnje. Svaki dukat-sarafa sadrži 25 majdina. Za plaćanje momka i kavaza konzul će primati 60 sarafa godišnje za obojicu. Popu koji će pored dužnosti kapelana obavljati i poslove kancelara ne treba da daje ništa na ime provizije, jer će on svoju nagradu iz rada kao kancelar naplaćivati od brodova kojim upravlja Dubrovčanin kao kapetan a koji dođu u Aleksandriju (čl. 21). Za svog prevodioca koji treba da je sposoban i poverljiv, treba da primi onoliko koliko se s ovim pogodi za službu. Svake godine konzul bi bio dužan da pored plate prevodiocu

daje i napojnicu, za što će primiti 36 sarafa godišnje. Ako bi se s prevodiocem pogodio za manju nagradu, ostatak bi konzul mogao da zadrži za sebe (čl. 22).

Pri stupanju u službu, kao i konzuli drugih naroda, za čašćivanje i reputaciju primiće 30 sarafa (čl. 23). Na dva glavna hrišćanska praznika (Božić i Uskrs), kao i konzuli drugih naroda, daće čast, za što će primiti po 20 sarafa godišnje. Za pozdravljanje na praznik papin i svetog Vlaha trošiće do 10 sarafa godišnje (čl. 24). Da bi pokazao solidarnu radost sa Turcima i Arapima na njihova dva Bajrama, učiniće manje poklone aleksandrijskom admiralu i različitim osobama sa 20 sarafa godišnje (čl. 25).

Taj normirani trošak od 486 sarafa godišnje konzul treba da ostvari od lađa dubrovačkih i onih kojima Dubrovčani upravljaju a koje budu došle u Aleksandriju, Damijetu i Siriju, i to po pet sarafa od lađe sa nosivošću do 300 buradi za svako putovanje, pored uobičajenog sarafa od prispeća plovnog objekta. Ako lađa bude veća ili manja, plaćanje će se utvrditi srazmerno to-naži. Pored toga, od trgovca, patrona, pisara i mornara, bilo da robu toware po svom ili po tuđem računu, moći će da naplati po 2% vrednosti robe koju unosi ili iznosi odnosno razmenjuje, tj. po 1% za uvoz i 1% za izvoz ili unovčenu vrednost. Pri toj naplati prethodno treba da uvaži troškove koje je roba imala. Ovo plaćanje ne uključuje odnosno isključuje plaćanje konzulske pristojbe (»caratato«) za svaki svitak robe, kako to naplaćuje mletački konzul, po uobičajenoj tarifi. Iz tih naplata konzul će namirivati svoju nagradu i troškove za hranu, odelo i druge potrebe, za darove i komoru sultanovu. Ta provizija treba da iznosi 200 dukata godišnje (čl. 26).

Konzul će, pored toga, na ime nagrade za presude u civilnim predmetima primiti po 1% vrednosti predmeta zbog koga je došlo do spora (čl. 27).

Da bi se onemogućile prevare pri ubiranju »kotima«, zbog kojeg su lađe i roba Dubrovčana opterećene sa 1% vrednosti, to je rezervisano za Opštinu (po odluci izglasanoj u Vijeću umoljenih 21. februara 1516), pa će konzul o tome sa sobom poneti prepis uteranih naplata. Vijeće umoljenih već je odredilo da pisar lađe mora najdalje u roku od tri dana po prispeću u Aleksandriju obavestiti konzula o dolasku lađe i podneti mu prepis tovarnog lista za svu robu koja se na brodu nalazi. Na isti način treba pre odlaska da javi o utovaru, pod kaznu od 100 dukata za svakog pisara koji bi prestupio; pored toga ne bi više mogao da obavlja dužnost pisara na brodu na kome je patron bio Dubrovčanin. Ista bi obaveza vredela i za brodove koji bi pristali u Damijeti i u mestima Sirije, gde bi se pisar javio agentima ili punomoćnicima koje bi konzul imenovao. Takve osobe konzul bi odredio i u drugim mestima Egipta i Sirije u koje Dubrovčani češće dolaze, i ti ljudi trebalo bi da budu diskretni i poverljivi, tim licima bi se u slučaju potrebe obraćali dubrovački podanici, kao konzulu u Aleksandriji (čl. 28).

Da bi se sprečile zloupotrebe, naređuje se dubrovačkim građanima, trgovcima i podanicima da ne mogu nositi ili uputiti svoju robu u Aleksandriju i u druga mesta Egipta i Sirije na ime stranaca, pod kaznu da naplate dvostruki iznos »kotima«, konzulske takse i »karatata« konzulovog. Od toga dostavljač bi imao prava da primi 1% vrednosti odnosne robe, ako se ustanovi istinitost dostave (čl. 29).

Ako bi se desilo da brodovi i roba Dubrovčana, bilo zbog kakve smetnje ili okolnosti ne isplati »kotimo« i druge pristojbe u Damijeti, platiće to po

dolasku u Dubrovnik. Za robu koja bi se iskrcala u Siriji, naplata »kotima« obavljala bi se u Dubrovniku od strane carinika Velike dogane. Brodski pisari bi pod označenom kaznom bili primorani da o robi obaveste carinike, i to odvojeno za svakog trgovca. Ako na kom brodu ne bi postojao pisar, ove obaveze bio bi dužan da primi patron. Prijave o prispelim teretima carinici bi unosili u posebnu knjigu koju bi početkom godine pokazivali zvaničnicima Opštine (čl. 30).

Dubrovački brodovi ne mogu se iznajmljivati za prenos robe Turaka ili Arapa bilo za koje mesto, i to pod kaznu od 500 dukata svakom patronu koji bi se ogrešio i svaki put kad prestupi; pored toga proveo bi godinu dana u tamnici. To se određuje da bi se sprečile »avanije« i skandali. Od toga se izuzima slučaj ako bi patroni bili silom prinuđeni od strane dvora ili njegovih funkcionera (čl. 31).

Da bi se sprečili loši mornari da čine zloupotrebe, mornarima se zabranjuje da u Aleksandriji, Siriji ili bilo na kom mestu na Levantu napuštaju brod sa kojim su došli bez odobrenja patrona lađe, o čijoj se dozvoli mora načiniti zapis. Mornar koji prestupi platio bi 50 dukata i šest meseci bi odležao u zatvoru. Ako konzul takvog lošeg mornara zateče u Aleksandriji, može ga vezati i vezanog uputiti u Dubrovnik. Patroni dubrovačkih brodova ne smeju primiti na brod mornare sa drugih lađa bez dozvole ranijeg mornarovog patrona, pod kaznu od 50 dukata za svaki put. U istu kaznu pašče i svaki onaj patron koji ostavi svog mornara na putovanju (čl. 32).

Konzulov kapelan-kancelar dužan je da intervenira da se izvrši naplata »kotima« u Aleksandriji (prema odredbi od 21. februara 1516) kao i konzulske takse. O toj naplati kancelar je dužan da vodi evidenciju u jednoj posebnoj knjizi. Krajem godine obavezan je da tu knjigu pošalje u Dubrovnik da bi se znalo koji je novac već naplaćen. Kancelar treba da vodi zapisnik na svim sastancima konzulatskog veća i da registruje sve parnice koje su vođene u konzulatu, kao i sva javna akta, sporazume i dr., kao što to čine notari i kancelari u Dubrovniku. Treba da daje i veru aktima, tražeći da se svedoci pri overi akata vlastoručno na njima potpišu (čl. 33).

Dvadeset šestog januara 1523. Vijeće umoljenih prihvatilo je izmenjen pravilnik o aleksandrijskom konzulatu. U celini, za njega je glasalo 26, a protiv 12. Najmanje je bilo opozicionih glasova kod 6, 9, 10, 11. i 15. člana, za 12, 14. i 16. su glasali svi, dok je protiv 7. i 8. člana bilo najviše negativnih poena u pojedinačnom glasanju. Zanimljivo je da je većeg nezadovoljstva bilo prema odredbama u celini, nego prema pojedinim kapitulima.

Konzul je, prema novoj odluci, mogao ostati na čelu konzulata do dve godine, već prema konkretnoj odluci Vijeća umoljenih, računajući vreme od prispeća u Aleksandriju. Veća izmena bila je u tome što su svi krivični sporovi rezervisani za dubrovačko Vijeće umoljenih (raniji član VI), i tu konzul nije imao ovlašćenja kao ranije; njegova bi obaveza bila samo da o takvom sporu obavesti Vijeće umoljenih i da započne proces, tj. da izvrši prva isleđenja tužitelja, tuženoga i svedoka koji bi se nalazili u Egiptu (što je i inače dato Dubrovčanima sultanovim povlasticama) (čl. 1). Spuštena je starosna granica, tako da je konzul mogao biti biran i sa 30 godina života (čl. 2).

Prema ranijem XIV članu, konzul bi u izuzetnim situacijama sazivao sve Dubrovčane; novim odredbama nalagano mu je da saziva konzulatsko veće u

svim prilikama kad bi se pojavio kakav problem. U pogledu rada pomenutog veća novinu je predstavljala odredba da ono ne može donositi nikakva rešenja koja bi se ticala trošenja sredstava dubrovačke Opštine niti je smelo da prima novac ili robu na menicu niti da dubrovačkoj vladi šalje menice ili poslovna (misivna) pisma. Ni konzul ni pomenuto veće nisu mogli da se zadužuju niti da obavljaju isplate, bez obzira na teškoće pred kojima bi se našli, pod kaznom konzulu da bude lišen svih službi i beneficija za deset godina, uz naknadu štete i interesa koji bi iz takve odluke nastali za Opštinu ili za privatna lica (čl. 3).

Pooštrene su odredbe člana XIX, tako da su konzuli i konzulatsko veće mogli da dignu ruke od Dubrovčana koji bi loše radili u Aleksandriji, s tim što bi mogli da oduzmu robu koja se nalazila na njihovom raspolaganju i da tu robu ili novac upute u Dubrovnik. Ako bi se konzul oglužio o tu obavezu, padao bi svakog puta u kaznu od 100 dukata (od čega bi trećina pripadala dostavljaču, trećina Opštini a trećina zvaničnicima koji bi bili izabrani da ispituju eventualne zloupotrebe kod plaćanja »kumerka« i dubrovačke carine) (čl. 4).

Za ishranu kapelana-kancelara, kavaza (»cogo«), momka i svoju konzul bi primio 25 sarafa (po 25 majdina). Ako bi se kogod od ovih posebno hranio, ako bi to bio kapelan, primao bi po 5 a ostala dvojica po 4 sarafa mesečno (čl. 5). Za momka i kavaza koje bi konzul plaćao po zaključenom sporazumu, konzul bi primao po 60 sarafa godišnje za obojicu (čl. 6). Za prevodioca, koji bi bio plaćan takođe prema sporazumu, konzul bi primao 60 sarafa godišnje, s tim što bi bio dužan da mu daje utvrđene godišnje darove (čl. 7). Prilikom stupanja na dužnost konzul bi za čašćenje i reputaciju mogao da potroši ne 30 nego 100 sarafa (čl. 8). Kod čašćenja povodom hrišćanskih praznika sve je ostalo po starom (član XXV), ali je otpao papin blagdan (čl. 9). Bajramska kvota ostala je ista (čl. 10). Kapelan-kancelar bi, pored plaćene ishrane, imao 40 sarafa godišnje provizije, uz dukat od dolaska u Aleksandriju svakog broda kome bi se na čelu nalazio dubrovački podanik, uz prebendu od oltara (kapele u fundiku) i od onih koji bi u Aleksandriji umrli kao i uobičajene takse pri sastavljanju akata u kancelariji (čl. 11). Sam konzul bi od presuda koje bi bile potvrđene primao 2% (umesto ranijeg 1%) vrednosti pokrenute u sporu (čl. 12).

Oni dubrovački trgovci i podanici koji bi slali svoju robu u Aleksandriju ili koje drugo mesto u Egiptu ili Siriji pod tuđim imenom (da izbegnu plaćanje takse), pored kazne koja je ranije predviđena, platili bi 4% vrednosti takve robe (čl. 13).

Kapelan-kancelar bio bi ne samo obavezan da interveniše kod uterivanja aleksandrijskog »kotima« i kod naplate konzulatske takse, nego je u vezi s tim morao primiti obavezu da ustanovi posebne knjige, gde bi se te naplate morale registrovati, pod pretnjom da izgubi službu (čl. 14). Opštinski zvaničnici, sa svoje strane, bili su dužni da patrone svih brodova koji bi se vratili iz Aleksandrije, Damijete, Damaska ili drugih mesta Egipta i Sirije pozovu, te da pisari tih lađa pokažu potvrde o isplatama koje su izvršili u aleksandrijskom konzulatu. Naknadne isplate obavile bi se uz penal od 25 perpera za svakog i svaki put (čl. 15).

Sultanove povlastice Dubrovčanima konzul bi imao obavezu da unese u sidžile Kaira, Aleksandrije, Damijete, Damaska, Jafe i drugih mesta u kojima

su poslovali dubrovački trgovci, ne ispuštajući primerke privilegijâ iz ruku, kako bi uspješnije mogao intervenisati. Tamo gde sam ne bi mogao da ode na registraciju, trebalo je da pošalje prepis, pošto bi ga ozvaničio u Kairu. Troškovi puta, prepisa i overe pali bi na račun dubrovačke Opštine, što bi konzul nadoknadio iz konzulatske takse (čl. 16).²

Nekoliko dana kasnije, 31. januara, pomenutim ispravkama priključeni su novi dodaci i korekcije. Godišnji troškovi ishrane fiksirani su na 486 sarafa uz 100 sarafa izdataka za ulaženje u dužnost (člašćenje i reputacija), a za ličnu konzulovu nagradu određeno je 400 sarafa godišnje. Sarafi, pak, isplaćivani su po kursu od tri sarafa za dukat. Ta ukupna svota od 886 sarafa sakupila bi se na ovaj način: a) što bi Komora u Dubrovniku svakog 2. decembra slala po sto dukata (300 sarafa), b) što bi se od namesnikova dvora u Kairu godišnje dobijalo po 200 sarafa, jer je namesnik bio dužan da toliku svotu izdaje godišnje svakom konzulatu stranih »nacija« i c) što bi se ostatak sakupio od lađa i trgovaca, prema Pravilniku konzulata. Ako bi što ponestalo za isplatu, konzul bi se mogao poslužiti novcem koji bi se sakupio od »kotima«. Ono pak što bi preostalo od naplaćene takse pripadalo bi dubrovačkoj Opštini, o čemu bi obračun obavili konzul i njegov kapelan-kancelar. Ako se novac od taksa ne bi mogao ubrati zbog nedolaženja Dubrovčana u Aleksandriju, konzul bi mogao pozajmiti do 200 dukata od dubrovačkih trgovaca u Aleksandriji, Damijeti ili drugim gradovima Sirije i Egipta, s obavezom da se pozajmica namiri iz »kotima« (robe, lađa i vozarine). I onih sto dukata koje bi Komora slala, trebalo je da se kompenzira iz svote »kotima«. »Kotim« bi plaćale sve lađe kojima bi upravljali dubrovački patroni a koje bi prispele u Aleksandriju, Damijetu, Damask, Kairo i u druga mesta Sirije i Egipta.³

Sedmog februara 1576. još jednom su dubrovački senatori opširno i u celinu raspravljali o pravilima ponašanja, nadležnostima i trošenju dubrovačkog konzula koji bi rezidirao u Aleksandriji. Ovoga puta nije zabeleženo glasanje o pojedinim članovima, nego je »providiment« prosto registrovan. U uvodnom izlaganju stoji zapisano da su Dubrovčani stekli pravo u Aleksandriji i u oblastima Egipta da drže konzula koji bi pružio zaštitu dubrovačkim trgovcima i podanicima različitog društvenog statusa. Te odredbe bile su korekcije pravilnika iz 1519. Zbog toga se ovde donose samo razlike u odnosu na prvobitni tekst.

Izbor konzula vršio bi se u Vijeću umoljenih iz redova nobila koji su navršili 30 godina, a koji bi se sami javili na »konkurs«. Izborni mandat je ponovo vraćen na četiri godine. Postupak za izbor novog konzula počinjao bi pola godine pre nego što isteknu četiri godine od dolaska ranijeg konzula u Aleksandriju (čl. I). U čl. IV utvrđeno je da bi konzul sam mogao da presuđuje u civilnim rasprama koje ne bi tangirale vrednost veću od 150 dukata. U čl. V konzul je bio dužan da sprovodi sve presude koje bi presudio do vrednosti od 50 dukata, a konzulatsko veće one preko 50 dukata. Konzul je ponovo bio nadležan i za krivične delikte, ali bi mogao da sam izriče kazne jedino do

² HAD, Cons. rog. XXXVII, 9—12'.

³ isto, 14'—15'. — Do ove dopune došlo je zato što je Vijeće umoljenih zaključilo da providnici Grada poprave predložene naredbe, i to posebno stavke koje su govorele kako će konzul obezbeđivati svoju proviziju i troškove (isto, 14).

100 dukata i šestomesečnog zatvora, dok bi teže presteupe imao da uputi Vijeću umoljenih u Dubrovnik. U čl. VII konzulu je davano vrlo primamljivo pravo trgovanja, ali samo na taj način da njegova osoba javno ne interveniše i s tim da se zbog toga nikom ne načini šteta, odnosno da konzul namiri štetu koja bi mogla nastati. Davši mu takvo pravo, senat mu je oduzeo pravo da (kaznom od 50 dukata) kažnjava one trgovce koji bi nelojalnom konkurencijom obarali vrednost robe; takve trgovce trebalo je samo da prijavi Vijeću umoljenih. U čl. IX za držanje bludnica u fundiku kazna je udvostručena (sa 50 na 100 dukata), pri čemu je potkazivaču povećana premija na polovinu ove kazne. U čl. X izričito je određeno da konzul u nedostatku plemića i drugih Dubrovčana u konzulatsko veće ne može pozvati strance. Čl. XII dodata je odredba: ako bi u Vijeću umoljenih bio jednak broj glasova pri odlučivanju za kakvu konzulovu ekspediciju, usvojilo bi se mišljenje strane koja bi zastupala konzulov predlog. Prema novom čl. XIV zbog Dubrovčana u Aleksandriji ne bi imao prava da svojom odlukom stvara bilo kakav trošak novcem dubrovačke Opštine, već prema korekciji iz 1523. Čl. XVII usaglašen je s izmenom čl. IV, te je pravo apelacije u civilnim stvarima kad konzul sam presuđuje povećano na vrednost do 150 dukata. U čl. XIX (konzulova intervencija kod loših dubrovačkih podanika) konzulova nadležnost ograničena je time što bi on delovao uz trojicu Dubrovčana i što je trebalo da pokrene istragu. Čl. XXI je nešto izmenjen: konzul bi primao godišnje 486 sarafa za ishranu svoju, prevodioca, kavaza (cuoco) i momka, dok bi se kapelan sam hranio i za svoju platu primao 40 sarafa, osim onoga što prima od oltara i kancelarije, odnosno od dolaska lađa sa patronima Dubrovčanima. Iz te svote konzul je imao da isplati provizije koje je ugovorio sa prevodiocem, kavazom i momkom. Kod čašćenja (čl. XXIII) pri stupanju na dužnost konzul je mogao potrošiti 100 a ne 30 sarafa, kao što je rešeno još 1523, s obzirom na izmenjen paritet sarafa i dukata. U čl. XXIV uneseno je čašćenje samo za Uskrs i Božić a i čašćavanje za dva muslimanska Bajrama je otpalo, te je čl. XXV po tematici bio potpuno nov. Odnosio se na pitanje kako da se obezbedi 486 sarafa predviđenih izdataka. Svaka dubrovačka lađa po dolasku u Aleksandriju, Damijetu ili sirijske luke plaćala bi po tri dukata (ako bi imala 100 kola nosivosti). Za robu trgovaca, posade i stranaca plaćalo bi se po pola postotka vrednosti robe ako bi se roba upućivala u Dubrovnik, a po 2°/_o ako bi išla u druge krajeve. Isto bi se naplaćivalo i za robu koja bi pristizala u Aleksandriju. Roba zamenjena za drugu robu (baratto) procenjivala bi se kao da je prodana odnosno kupljena za gotov novac. To je delimično bila materija XXVI člana. Novi član XXVI nalagao je da ostatak ubranih sredstava, pošto se namire konzulovi izdaci, treba da se, prema posebnoj knjizi kapelana-kancelara, preda određenoj službi u Dubrovniku (Officio delle cinque ragioni). U pogledu nagrada kod vođenja istrage u civilnim predmetima i za donošenje presude prihvaćena je izmena iz 1523 (čl. XXVII). U odredbi o »kotimu« (čl. XXVIII) izostavljeno je određivanje njegove visine (1°/_o).⁴

Ovim korekcijama pravilnika treba priključiti konkretnu odluku Vijeća umoljenih, donesenu istoga dana, da carinici Velike dogane za troškove provizije dubrovačkog konzula u Aleksandriji treba da uzimaju pola procenta od

⁴ HAD, Cons. rog. LXIII, 141—47'.

robe dovučene iz Aleksandrije proteklih meseci navom Marina Ivanova iz Trstenog.⁵ To je trebalo da predstavlja početak praktične primene novog pravilnika.

Sredinom 70-ih godina izvršene su nove korekcije koje su takođe prihvaćene pravilnikom od sedmog februara 1576. To su (marta 1574) bile: ponovni četvorogodišnji mandat, izbor već sa 30 godina života i povećane konzulove nadležnosti u civilnim parnicama do 150 dukata vrednosti spora, odnosno (novembra-decembra 1575) carina od pola procenta na robu iz Aleksandrije, da bi se ad hoc pribranim sredstvima pokrili izdaci načinjeni u Aleksandriji, pored uobičajene takse »caratata«, što bi se skupljala od svita robe, kako je to činio već mletački konzul (s tim da se pola procenta plaća ako roba ide u Dubrovnik, a 2% ako je određena za druge pravce).

Da bi se razumelo funkcionisanje konzulata i njegovi odnosi sa predstavnicima drugih konzulata u Egiptu, instruktivno je analizirati senatske odluke u vezi sa pribiranjem sredstava za troškove konzulata i za samo prihvatanje tih troškova.

Da bi se dobila povlastica o uspostavi dubrovačkog konzula i fundika u Aleksandriji, na dvoru mamelučkog sultana 1515. učinjeni su znatni izdaci. Na tome je počeo da radi Jero Al. Gradić, no kad je on umro, stvar je okončao budući vicekonzul Jero Bunić, koji je o tim troškovima podneo 9. februara 1516. ukupni račun. Dvadeset prvog istog meseca veće je donelo odluku o uspostavljanju »kotima«, kako bi se izdat novac namirio. Sva roba dubrovačkih građana, trgovaca i podanika koja bi se iskrcala u Aleksandriji plaćala bi tu taksu u iznosu od 1%, kako za ulazak tako i za izlazak iz luke. Procena robe vršila bi se realno, držeći se vrednosti po koju je roba unovčena. Taj namet uzimao bi se i od vozarine dubrovačkih brodova, bez obzira da li bi dovozili robu Dubrovčana ili stranaca, i to od patrona, opet po 1% od onoga što bi lađa zaradila na putovanju od utovarne luke do Aleksandrije. »Kotim« je trebalo da se plaća u aleksandrijskom fundiku i samo dotle dok se ne ubere potrošena suma novca. O naplaćenom »kotimu« kancelar je morao da izda potvrdu (policu), kako bi carinski organi u Dubrovniku bili u mogućnosti da u Dubrovniku kontrolišu naplatu tog »kotima«.⁶

Dvadeset drugog marta 1525. Vijeće umoljenih je, na osnovu izveštaja jedne tročlane komisije, raspravljalo o troškovima koji su (po stavkama u posebnoj knjižici) načinjeni u Aleksandriji i Kairu od strane aleksandrijskog vicekonzula Marina Rastića. Stvar se odnosila na petljavinu koju je nametnuo katalonski konzul Filip de Peret. Overu potpisa svedoka obavio je kancelar denovljanskog konzulata. Svota po tom spisku dostigla je iznos od 4.794 sarafa i 13 majdina. U svoj račun Rastić je uneo i trošak od 456 dukata Selima I, potrošenih u Kairu kad je od Pereta povraćeno 3.000 sarafa (u 1.409 dukata Selima I). »Veru« o tome načinio je Venecijanac Lorenzo Varischi (»in quello locho publico notaio«), javni notar hrišćana u Kairu. Drugi Rastićevi izdaci u Kairu iznosili su 377 Selimovih dukata. Svedoci su potvrdili da se pred gospodarom Kaira ništa ne može izdejstvovati bez velikih para, te da se troškovi imaju smatrati kao neophodni i legalni. Na računu se nalazila i stavka od

⁵ isto, 140—0'.

⁶ HAD, Cons. rog. XXXIII, 280—81.

466 Selimovih dukata i 16 majdina za 31 džak lana, koji su ostali u Rastićevoj vlasti, jer za tu kupovinu nije bio ovlašćen. Rastić je naveo i isplatu 266 Selimovih dukata i 27 majdina (u stavci od 377 Selimovih dukata u Kairu), što je platio za dvojicu trgovaca, za 1.409 Selimovih dukata, uteranih od katalonskog konzula, od čega je u Rastićevim rukama ostalo 765 Selimovih dukata i 19 majdina (46 majdina je išlo u Selimov dukat). Na menicu od Pavla Natalovog konzul Rastić je uzeo 2.200 sarafa, a od Paladina Iv. Crijevića, Jakova Iv. Bunića, Antuna Markova i Marina Dom. Pucića još 220, 600, 250 i 1.214 sarafa. Konzul Rastić naveo je i neku robu, obuhvaćenu Peretovom spletkom, koja je, prema odluci saveta svih dubrovačkih trgovaca u Aleksandriji, sekvestrovana dok se ne vidi kraj s Peretom.⁷ Iz ovog poslednjeg izlazilo bi da se u životu Dubrovčana u Aleksandriji javljala još jedna vrsta samoupravnog dogovora: ni konzulatsko veće ni zbor svih Dubrovčana u Aleksandriji nego savet samo trgovaca. Takvo sakupljanje nije bilo predviđeno pravilnikom o radu konzulata, ali su iziskivali konkretni vlasnički interesi i potreba trenutka.

---

⁷ HAD, Cons. rog. XXXVII, 284—85'. — One troškove koji su prelazili svotu označenu u uputstvima, Vijeće umoljenih priznavalo je ne običnom nego kvalifikovanom, dvotrećinskom većinom (B. Krizman, *Diplomati i konzuli u starom Dubrovniku*, Zagreb 1957, 28).

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXXI—XXXII

1978—1979

Redakcijski odbor:

IVAN KAMPUŠ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE
ZAGREB